جديد

Tilda, fikrda, ishda birlik!

Jadid

2024-yil
3-may
№ 19(19)

adabiy, ilmiy-ma’rifiy va ijtimoiy haftalik gazeta

5-MAY - O‘ZBEKISTON QAHRAMONI IBROYIM YUSUPOV TAVALLUD TOPGAN KUN

ZABARDAST SO‘Z ZARGARI

Alisher Navoiy, Maxtumquli va Ibroyim Yusupov turkiy xalqlar she’riyatining payg‘ambar nafasli shoirlaridir.

Qaysin QULIYEV

(5-sahifada o‘qing).

MA’RIFAT ULASHIB

Oxirgi marta qachon gulxan atrofida gurung qilgansiz? Eslay olasizmi? Agar yodingizda bo‘lsa, sizga havasim keladi. Sababi, mening esimda yo‘q, chunki o‘n yil, yigirma yil emas, juda ko‘p bo‘lgan bunday zavqni tuymaganimga.

Ha, gulxan atrofida to‘planib, dildan suhbat qurish kishiga betakror zavq, huzur-halovat beradi. Tasavvur qiling: tun, atrofni oy nuri yoritib turibdi, qayerdandir chigirtkaning chirillashi eshitildi, o‘rtada gulxan...

GULXAN RANGLARI

Darvoqe, gulxanning rangiga, hidiga e’tibor berganmisiz? Gulxan necha xil rangda tovlanadi? Qizil deysizmi? Yo‘q, unda faqat qizil emas, sariq, ko‘kish, hatto oq va yana qanaqadir ranglar bor. Biz kamalak rangiga oshufta bo‘lamiz, ammo gulxan rangiga ahamiyat bermaymiz. Holbuki, gulxanning sonsiz ranglari, ularning tovlanishi, raqqosalar kabi o‘ynoqlab, jilvalanib yonishi naqadar go‘zal, naqadar fusunkor. Gulxanning isini aytmaysizmi! Biron marta bo‘lsin hidlaganmisiz? Bu hidni hech narsa bilan tenglashtirib bo‘lmaydi! Gulxanning chirs-chirs yonishi-chi? Qandaydir musiqani yodingizga solmaydimi?! Bular qalbga orom, dilga rohat, asabga malham beradi.

Go‘zallik deganda beixtiyor gulni tasavvur qilamiz. Chunki gul – go‘zallik, nafosat ramzi. Biroq astoydil go‘zallik istagan odam hamma narsadan uni topa oladi, barcha mavjudotda ko‘radi go‘zallikni.

Men yaqinda gulxan go‘zalligidan bahramand bo‘ldim, uning zavqiga oshno, maftun bo‘ldim. Uning jilva qilib, eshilib, to‘lg‘anib yonishiga termulib o‘tirarkanman, ozgina fursatga bo‘lsa-da, barcha g‘am-u tashvishlarni unutdim, vujudimdagi jamiki g‘uborlar ko‘tarildi, gulxanning ta’riflab bo‘lmas darajadagi tafti ruhimni tozaladi, juda yengil tortdim. Eng muhimi, oltmish yillar ortga qaytdim, yon-atrofimda o‘tirgan talaba yigit-qizlar yoshidagi davrimga tushdim go‘yo. Ishonasizmi, o‘zimni ulug‘ yoshdagi kishi emas, yigirmaga borib-bormagan, tog‘ni ursa talqon qiladigan, qadamidan o‘t chaqnaydigan yigit kabi seza boshladim. Go‘yo ko‘zlari yonib turgan yigit-qizlar o‘rtasida yoshi bir joyga borgan “yigit” o‘tirardi. Ular ham asta-sekin meni tengqurlari kabi ko‘ra boshladi. Va davramiz tengdoshlar gurungiga aylandi.

(Davomi 2-sahifada).

IBRAT

BAXT EL BILAN BIRGA TO‘KIS

– Men tadbirkor sifatida yurtimizda bu borada yaratib berilgan imkoniyatlardan to‘liq foydalanib kelyapman, – deydi Toshkent shahridagi Astrobod mahallasida joylashgan “Nova school” nodavlat ta’lim muassasasi rahbari Zebo Mo‘minova. – Avvallari qo‘limiz bog‘liq, oyog‘imiz tushovli edi, zig‘irday insofi bor odam buni to‘la-to‘kis e’tirof etadi. Biroq alloma adibimiz Asqad Muxtor yozganidek: “Naqshin olmani cho‘qib, uning ichidan qurt qidiradigan” toifa ham borki, ularning ijtimoiy tarmoqlarda ko‘ngling jo‘shib bildirgan fikrlaringga nisbatan kinoyali munosabatlariga ham duch kelasan. Garchi bu g‘alamislik nafsoniyatimizga tegsa-da, biz o‘z fikrimizda sobitmiz. Chunki hayotdan, jamiyatdan va davlatimizdan rizoligimizni izhor qilishga o‘zimizni nafaqat haqli, balki burchlimiz deb hisoblaymiz.

Biz ham aslida Zeboni aynan ana shu saboti, qat’iyati, mehnatsevarligi, shijoati va eng asosiysi, ma’rifati sabab yo‘qlab bordik. Uning ta’lim va amaliyotni barobar olib borishga doir asosli mulohaza va g‘oyalari o‘zi tashkil etgan xususiy maktabda birin-ketin ro‘yobga chiqayotganiga guvoh bo‘ldik.

Muhtasham maktabga kiraverishdayoq, “Qaniydi yurtimizdagi hamma bolalar ham ana shunday binolarda ilm o‘rgansa”, degan fikr o‘tdi xayolimizdan. Zamonaviy sinf xonalari, sport zali va o‘quvchilarga yaratilgan sharoitlarni birma-bir ko‘rsatayotgan Zebo Mo‘minovaning omadli o‘quvchilariga havas qildik. Ichki devorlarning ranglaridagi uyg‘unlik, modern uslubida yasalgan parta va kursilar, maxsus shaxmat stollari, so‘nggi rusumdagi laboratoriya jamlanmalari, elektron doskalar, 8-10 kishiga mo‘ljallangan oynavand lift...

Tadbirkor bu jihozlarni Turkiyadan olib kelganini aytdi. Uning har bir detalga malakali dizayner kabi ahamiyat bergani odamni hayratga soladi. Shaxmat mashg‘ulotlari xonasining to‘liq oynavand tomonidan ko‘chada g‘iz-g‘iz o‘tib turgan avtoulovlar harakati va tabiatning jonli tasviri yaqqol ko‘rinib, kishi ruhiga sokinlik bag‘ishlaydi.

– O‘n bir yil oldin Yunusobod tumanida maktabgacha tayyorlov o‘quv kursi tashkil qilish maqsadida besh xonali uy sotib oldik, – deydi Zeboxon. – Uni ta’mirdan chiqarib, o‘n nafar o‘qituvchi-pedagogni kursimizga jalb qildik. Bolalarini kun davomida bizga qoldirib ketishga majbur bo‘layotgan ayollarning sharoitini hisobga olib, “Onalar soati” bo‘limini ochishimizga to‘g‘ri keldi. Keyinchalik ana shu ayollar: “O‘quv markazingizni xususiy bog‘chaga aylantirsangiz yaxshi bo‘lardi”, deb iltimos qilishdi.

(Davomi 4-sahifada).

OYINA

“JAMIYATI XAYRIYA”DAN “EL-YURT UMIDI”GACHA

O‘z davrining renessans beshiklari bo‘lgan Bag‘dod, Ma’mun akademiyasi kabi mashhur ma’rifat maskanlariga dunyoning turli burchaklaridan ziyo izlab tolibi ilmlar oqib kelishgani bugun barchamizga ayon. Ajdodlarimiz o‘z navbatida ilm-fan taraqqiy etgan markazlarga borib tahsil olishgan, tadqiqotlarni amalga oshirishgan. Yuz yil avvalgi gazetalarni varaqlaganda bobolar an’anasini davom ettirgan jadidlar ham yoshlarni chet ellarda o‘qitish, ayniqsa, Yevropa ilm-fani yutuqlari bilan tanishtirish masalasiga alohida e’tibor qaratganiga guvoh bo‘lamiz. Ular millatning taraqqiy yo‘lini yoshlarni ilmli qilish, texnika va ilm-fan taraqqiyoti, turli ixtirolardan xabardorlikda, deb bilishadi.

Shu maqsadda 1909-yilda Toshkentda tuzilgan Turkiston jadidlarining “Jamiyati xayriya” tashkiloti tomonidan talabalarni xorijga o‘qishga jo‘natish harakati boshlanadi. O‘sha yili Buxoro shahrida tuzilgan “Tarbiyai atfol” jamiyati ham Fitrat, Usmonxo‘ja Po‘latxo‘ja o‘g‘li, Ato Xo‘ja, Mazhar Burxonov kabi ko‘pgina yoshlarni Istanbulga o‘qishga yuborgan. 1922-yilga kelib Fitrat, Botu va Cho‘lponning g‘oyaviy boshchiligida talabalarning oliy ta’lim olishiga sharoit yaratish, ular chet ellarda duch kelishi mumkin bo‘lgan qiyinchiliklarni yengillatish maqsadida “Ko‘mak” uyushmasi tashkil qilinadi. Ma’lumotlarga ko‘ra, Germaniyaga o‘qishga jo‘natilgan mahalliy yoshlar uchun Buxoro hukumati tomonidan 125 ming dollar pul, Yevropada qiymati baland hisoblangan noyob qorako‘l terilari yuboriladi va bu “iona” talabalarning 1924-yilgacha bemalol o‘qishi uchun kifoya qilgan.

Shuningdek, ular Berlinda V.Geysbergstrit ko‘chasidagi 39-uyni ham sotib olib, turkistonlik talabalar uyiga – yotoqxonaga aylantirishadi.

Ushbu uyushma bir yilgina faoliyat yuritgan bo‘lsa-da, 200 nafardan ortiq yoshlarni xorijiy mamlakatlarga o‘qishga yuborishga muvaffaq bo‘ladi. O‘sha taloto‘p zamonlarda, ocharchilik va yo‘qchilik hukm surgan davrda yuzlab millat yoshlarini xorijga o‘qishga yuborish va ularga homiylik qilish nafaqat muvaffaqiyat, balki ulkan jasorat edi. Afsuski, Vatanga xizmat qilish orzusida bu tashkilotni tuzgan millat oydinlari hamda el-yurt umidi bo‘lgan tolibi ilmlarning aksariyati keyinchalik qatag‘onga uchragan.

Bugun ham yurtimizning dovrug‘ini dunyoga tanitish, uning iqtisodiy qudratini oshirib, islohotlar ko‘lamini yanada kengaytirishda ilm-fanning, sifatli ta’limning o‘rni beqiyos. Ayniqsa, respublikamizning chekka hududlarida istiqomat qiluvchi yosh iqtidor egalarini izlab topish va tanlash, ularning xorijdagi nufuzli muassasalarda ta’lim olishini ta’minlash maqsadida “El-yurt umidi” jamg‘armasi tashkil etilgan.

Jamg‘arma 1997–2003-yillarda “Umid”, keyinroq “Iste’dod”, “Ustoz” nomlari ostida faoliyat yuritgan. Bu tashkilotlar ham yoshlarning xorijda ta’lim olishiga ko‘maklashishga asosiy e’tibor qaratgan. Hozir ham islohotlar mohiyatini teran anglaydigan, mamlakatga yangicha ruh olib kiradigan, zamonaviy dunyo bilan muloqotga kirisha oladigan kreativ mutaxassislarga ehtiyoj tobora ortib bormoqda. Shu bois ham Prezidentimiz tashabbusi bilan 2018-yili yuqorida tilga olingan muassasa “El-yurt umidi” jamg‘armasi sifatida qayta tashkil qilinib, vakolat va imkoniyatlari kengaytirildi.

(Davomi 3-sahifada).

TAQDIMOT

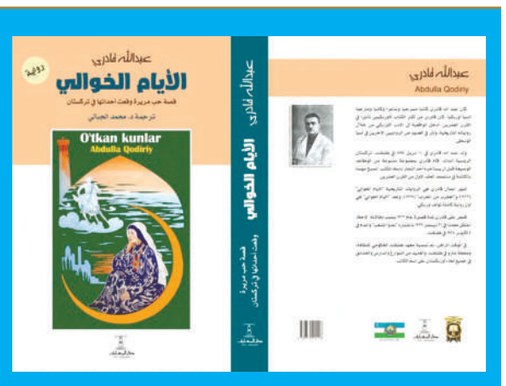

Gazetamizning o‘tgan sonida Misr Arab Respublikasida buyuk adibimiz Abdulla Qodiriyning “O‘tkan kunlar” romani nashr etilgani haqida xabar bergan edik. Shubhasiz, milliy adabiyotimiz durdonalaridan sanalgan ushbu asarning arab tiliga tarjima qilinishi madaniy hayotimizda muhim voqea hisoblanadi.

Qohira shahrida bo‘lib o‘tgan taqdimotda ushbu mamlakat adabiy jamoatchiligi vakillari o‘zbek xalqining boy madaniyati va qadriyatlari yorqin tasvirlangan mazkur roman Ayn-Shams va Luksor universitetlari professori, taniqli adib va tarjimon Muhammad Nasr al-Jibaliy tomonidan arab tiliga katta mahorat bilan o‘girilganini e’tirof etishdi. Shu o‘rinda mamlakatimizning Misr Arab Respublikasidagi elchixonasi mutasaddilari, xususan, elchixona mas’ul xodimi Otabek Alimov bunday savobli ishga bosh qo‘shib, mutarjimga har tomonlama ko‘mak berganini ham alohida ta’kidlash lozim.

Quyida Abdulla Qodiriy uy-muzeyi direktori, O‘zbekistonda xizmat ko‘rsatgan madaniyat xodimi Xondamir Qodiriyning arab tilidagi “O‘tkan kunlar” romaniga yozgan so‘zboshisini e’tiboringizga havola qilamiz.

TAHRIRIYAT

MAKON VA ZAMON TANLAMAYDIGAN NAVO

Maqolaning avvalida Abdulla Qodiriy yashab, ijod qilib o‘tgan tarixiy davr haqida qisqagina ma’lumot berib o‘taman.

Abdulla Qodiriy 1894-yil Toshkandda tug‘ilganda Qo‘qon xonligi chor Rusiyasi tomonidan istilo etilib, Turkiston mustamlaka holida yashayotganiga 18 yil bo‘lgan, bu davr ichida Rusiya bu yerdagi barcha boyliklarni o‘z qo‘l ostiga olgan edi. U bu vaqt davomida sanoat va xo‘jalik mollari bilan Turkiston bozorlarini to‘ldirishga va o‘zining to‘qimachilik sanoati uchun g‘oyat zarur bo‘lgan mahalliy paxtachilik sanoatiga katta e’tiborini qaratgan edi.

Mahalliy boshqaruvning eng yuqori pog‘onalarida ruslar turib, faqat diniy e’tiqod, shariat qonun-hukmlari, musulmon o‘quv ta’limi, vaqf yerlari, xususiy mulk daxlsiz qolgan edi.

1917-yilda esa Lenin boshchiligidagi sho‘ro kommunistlari chor Rusiyasida davlat to‘ntarishi yasab, 7-noyabr kuni hukumat tepasiga keladi.

(Davomi 2-sahifada).

GULXAN RANGLARI

Boshlanishi 1-sahifada.

Avvaliga sal tortinib, iymanib turgan talabalar erkin, ochiq va dadil gapirishga o‘tdi. Kutilmagan savollar, turli-tuman takliflar aytildi. Hatto bir talaba universitetning birinchi prorektoriga “dashnom” berib: “Domla, bu davrani tashkil etish haqida gap ketganda, emin-erkin o‘tiramiz, ochiqchasiga gurung qilamiz, rasmiy kiyimlarni yechib tashlaymiz, degan edingiz. Aytganingizga amal qilib, hamma oddiy kiyimda, hatto mehmonlar ham, siz esa loaqal bo‘yinbog‘ingizni yechmapsiz”, dedi. Hamma qarsak chaldi. Prorektor Alibek G‘afforov zamonaviy, madaniyatli rahbar ekan, talabaning e’tirofidan ranjimadi, mamnun bo‘ldi. “To‘g‘ri aytasan, shunday deganman. Afsuski, uyim uzoq bo‘lgani uchun kiyimimni almashtirib kelishga ulgurmadim. Ammo sizlar bunga e’tibor bermanglar”, dedi.

Ellik-oltmish atrofida talaba yig‘ilgan. Biri qo‘yib, ikkinchisi she’r o‘qiydi, savol beradi, raqsga tushadi. Kaminaning bir hikoyasi asosida sahna ko‘rinishi tayyorlashibdi. Bir necha talabalar o‘zlarining she’rlarini o‘qidi.

Vaqt o‘tib boryapti. Lekin hech kimning ketgisi kelmaydi, aksincha she’rxonlik, bahs-munozara, fikr almashish, savol-javoblar avjiga chiqadi. O‘rtada gulxan lovullab yonadi. Havo ham g‘oyat mo‘tadil. Prorektor qulog‘imga shivirladi: “Vaqt ancha mahal bo‘ldi, charchamadingizmi? Balki, tugatarmiz. Ertaga yana bir necha uchrashuvingiz bor”. Soat necha bo‘lganini ham so‘ramadim. “Yana biroz o‘tiraylik. Bunday davra har doim bo‘lavermaydi”, dedim. Ko‘pincha bunday tadbirlar nomigagina, rasmiyatchilik uchun o‘tkaziladi. Shunaqa holatlarda Abdulla Oripovning “Ko‘lmak davra ko‘rsam ezilar ko‘nglim”, degan misrasi yodga keladi. Bugungi davra nihoyatda jo‘shqin, toshqin. Ishtirokchilarning tuyg‘ulari, hissiyotlari, hayajonlari ichiga sig‘mayapti. Ularni to‘xtatish uvol edi...

Bu davra – Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va biotexnologiyalar universitetida “Ma’rifat ulashib” loyihasi doirasida o‘tgan tadbirlardan biri. Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev tashabbusi bilan tashkil etilgan mazkur loyiha ijrosini ta’minlash uchun Yozuvchilar uyushmasi tomonidan shoir va yozuvchilar ellik ikki guruhga (har bir guruhda uch nafar shoir va yozuvchi) bo‘linib, mamlakatimizdagi barcha oliy ta’lim muassasalariga yo‘l oldi. Ular avval muayyan universitet yoki institutda, so‘ngra o‘sha oliy ta’lim muassasasiga biriktirilgan maktablarda uchrashuvlar o‘tkazayotir. Biz – “Jamiyat” gazetasi bosh muharriri, taniqli jurnalist Maqsud Jonixonov, shoira Zuhra Eshonqulova Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va biotexnologiyalar universiteti, Samarqand davlat tibbiyot universiteti talabalari hamda ularga biriktirilgan oltita maktabda uchrashuvlar o‘tkazdik, talabalar, o‘quvchilar bilan ochiq muloqot qildik, “Yashil makon” tadbiri doirasida talaba va o‘quvchilar bilan birgalikda daraxt ko‘chatlari ekdik.

Avvalo shuni alohida ta’kidlash kerakki, ushbu loyiha zamirida teran ma’no-mazmun mujassam. Bugun dunyo dengiz to‘lqinlariday chayqalib turibdi. Qaysi to‘lqin qay tomonga yo‘naladi, qaysi to‘lqinlar o‘zaro to‘qnashib ketadi? Bu to‘lqinlar qachon tinadi? Umuman, tinadimi? Prezidentimiz Jizzax viloyati faollari bilan o‘tkazilgan yig‘ilishda shu haqda gapirib bunday dedi: “Xalqaro maydonda balans buzildi. Qonun-qoidalari mutlaqo o‘zgarib ketdi... Ertaga dunyoda bu notinchlik ko‘lami qayergacha kengayishini hech kim bilmaydi”. Ana shunday murakkab, qaltis davrda vatanparvarlik, el-u yurtni sevish, ardoqlash, asrab-avaylash, himoya qilish, ulug‘lash har qachongidan-da dolzarb ahamiyat kasb etayotir. Shu bois uchrashuvlarda mustaqilligimiz, uning xalqimiz hayoti, farzandlarimiz kelajagida tutgan o‘rni, ahamiyati haqida suhbatlar qildik. Dunyoda inson uchun birovga bo‘yin egmay, erkin, ozod va farovon yashashdan ko‘ra muhim, qadrli narsa yo‘q. Demak, istiqlolimizni mustahkamlash, uni turli yovuz kuchlardan, xususan, g‘arazli axborot xurujlaridan himoya qilish mamlakatimizda yashovchi har bir fuqaroning muqaddas burchi hisoblanadi. Xalqimizning ozod yashashini orzu qilib, shu ezgu niyat yo‘lida kurashib qancha-qancha jadid bobolarimiz jonlarini qurbon qildi. Ular xalqimizni ro‘shnolikka olib chiqish uchun turli vositalardan foydalandi: gazetalar, jurnallar chiqardi, maktablar ochdi, teatrlar tashkil etdi. O‘sha fidoyi bobolarimiz hayoti va faoliyatini o‘rganish, tahlil qilish, ulardan o‘rnak olish bugun nihoyatda muhim va zarur. Bunga davlatimiz rahbari katta yo‘l ochib berdi, keng imkoniyatlar yaratdi. U kishining tashabbusi bilan “Jadid” nomi bilan maxsus gazeta nashr qilina boshladi.

Biz uzoq-yaqin tarixda o‘tgan buyuk ajdodlarimiz, jumladan, jadid bobolarimiz bilan faxrlanamiz, g‘ururlanamiz. Ammo faxrlanishning o‘zi yetmaydi. Har birimiz ularga munosib bo‘lmog‘imiz kerak. Biron ishga qo‘l urar ekanmiz, tepamizda o‘sha bobolarimiz kuzatib turganday his etaylik. Masalan, shifokor bemor bilan muloqot qilayotganda, uni davolashga kirishganda yelkam osha Ibn Sino bobomiz qarab turibdi, deb o‘ylasin. Qilayotgan ishimni ko‘rib, barakalla, o‘g‘lim, baraka top, qizim, deydimi yoki “Oq xalatingni yech-da, boshqa ish qil”, deydimi, degan hadik va mas’uliyatni unutmasligi lozim. Shifokor bo‘lish niyatida tibbiyot universitetiga kelgan har bir yigit-qiz ilk qadamidan ana shu mas’uliyatni zimmasiga olmog‘i kerak. Bunday mas’uliyat barcha sohaga tegishli.

Samarqand davlat tibbiyot universiteti faoliyati bilan tanishib, professor va o‘qituvchilar, talabalar bilan suhbatlashib, bu maskanda ana shu mas’uliyatni unutmaslik zarur, degan tushuncha hukmron ekaniga amin bo‘ldik. Universitet tarixi muzeyi yaratilibdi. Birinchi prorektor Eldor Tangirov muzey bilan batafsil tanishtirdi. Ochig‘i, bu muzeyni ko‘rib hayratda qoldik. Nihoyatda katta ish qilingan: universitet tarixi yilma-yil xronologik tarzda aks ettirilgan, juda noyob suratlar, ashyolar topib qo‘yilgan. Bir so‘z bilan aytganda, muzey – universitet tarixining ko‘zgusi. Ushbu dargohdan o‘nlab akademiklar, professorlar, viloyat va respublika darajasidagi rahbarlar yetishib chiqqan. Talabalar uchun muzey tarbiyaviy ahamiyatga ega.

Ikkala universitetda o‘tgan uchrashuv va muloqotlarimiz bir-biridan zavqli, qiziqarli bo‘ldi. Bizni quvontirgan jihatlar ko‘p. Ulardan eng asosiysi – Veterinariya meditsinasi, chorvachilik va biotexnologiyalar universitetida ham, Tibbiyot universitetida ham ma’naviyat va ma’rifatga katta e’tibor berilar ekan. Birinchi universitetda “Besh tashabbus markazi” faoliyati yo‘lga qo‘yilgan. Markazning asosiy maqsadi – ta’lim-tarbiya jarayonini har tomonlama rivojlantirish, besh muhim tashabbus asosida talabalarni ilg‘or g‘oyalarga yo‘naltirish, milliy qadriyat, urf-odat va an’analarni mujassam etgan dasturlar ishlab chiqish va amalga oshirishdir. Shu asosda markazda “Quvnoqlar va zukkolar”, “Talabalar teatr studiyasi” klubi, “Sozanda yoshlar”, “Ranglar sehri” to‘garaklari tashkil etilgan. Ularda yetti yuzga yaqin talaba ishtirok etadi. Sportning bir necha turi bo‘yicha faoliyat olib borayotgan to‘garaklar talabalarning sevimli maskaniga aylanibdi. “Kompyuter bilimdonlari”, “Zakovat”, “Mutolaa zavqi”, “Notiqlik san’ati” klub va to‘garaklar ham doimo talabalar bilan gavjum. Beshinchi tashabbus bo‘yicha tashkil etilgan “Dilbar qizlar” klubi, “Mohir qo‘llar”, “Pazandalik” va “Tikuvchilik” to‘garaklariga 380 nafar talaba qiz jalb qilingan. Muxtasar aytganda, universitetda yoshlarning intellektual salohiyatini oshirish, tashabbuslarini qo‘llab-quvvatlash va rag‘batlantirishga alohida ahamiyat berilishi diqqatga molik.

Tibbiyot universitetida “Feruza” ashula va raqs ansambli to‘garagi, “Ibn Sino izdoshlari” teatr-studiyasi tashkil etilgan. Ushbu studiya qatnashchilari “Ona – hayot beshigi”, “Qush tili”, “Urush, noming o‘chsin jahonda” kabi spektakllar va ko‘plab etyudlarni sahnaga olib chiqqan. “Renessans”, “Ko‘chki” spektakllari va “Bir jadid tarixi” nomli sahna ko‘rinishi bir qancha tanlovlarda faxrli o‘rinlarni egallagan. Universitetda jamoatchilik asosida rassomlik to‘garagi ishlab turibdi. Unga rassom Asror Turdiyev rahbarlik qiladi. To‘garakka oltmishdan ziyod talaba qatnar ekan. Ular ishlagan kartinalarni tomosha qilib, havasimiz keldi.

Har ikkala oliy ta’lim muassasasi talabalari orasida adabiyotga, san’atga qiziquvchi yoshlar ko‘p ekan. Bu ularning savollar berishidan ham ko‘rinib turibdi. Boz ustiga, o‘zlarining she’rlaridan o‘qib berishdi. Atoqli shoirlarimizning she’rlaridan bir misra o‘qilishi bilan talabalar jo‘r bo‘lib davom ettiradi.

“Zakovat” intellektual o‘yinlari bugun yoshlar, xususan, talabalar orasida ommalashgani ma’lum. Ikki universitet talabalari ham ushbu yo‘nalishda faol ekan. “Zakovat”da qatnashuvchilar safi kengayib borayotganini aytishdi.

Veterinariya meditsinasi, chorvachilik va biotexnologiyalar universiteti rektori Xudoynazar Yunusov ham, Tibbiyot universiteti rektori Jasur Rizayev ham ma’naviyat va ma’rifatga oshno, adabiyot va san’atni xush ko‘radigan rahbar ekanligi e’tiborimizni tortdi. Ular talabalarining yutug‘idan quvonib, yayrab gapiradi. Bugungi zamon yoshlari hamma sohani bilishi, ma’rifatli bo‘lishi, adabiyot, san’at va sportni sevishi lozimligini ta’kidlaydi.

Veterinariya meditsinasi, chorvachilik va biotexnologiyalar universitetiga biriktirilgan Jomboy tumanidagi uchta, Tibbiyot universitetiga biriktirilgan Samarqand tumanidagi uchta maktabda ham uchrashuvlar o‘tkazdik. Bu jarayonda “Bog‘cha – maktab – oliy ta’lim muassasasi” konsepsiyasi bo‘yicha olib borilayotgan tizimli ishlar o‘z samarasini berayotganiga amin bo‘ldik. Chunki maktab o‘quvchilarining bilim doirasi, fikrlash tarzi kishini mamnun etadi. Ularning savollar berishi, she’rlar o‘qishi havasimizni keltirdi. Eng muhimi, yoshlarning aksariyati o‘zini erkin tutadi, tortinmay savol beradi, she’rlarni jaranglatib o‘qiydi. Xususan, kamina Jomboy tumanidagi 17-maktab o‘quvchilari bilan ochiq muloqotda bunga guvoh bo‘ldim. O‘quvchilar pianino chalyapti, ashula aytyapti, raqsga tushyapti, she’rlar o‘qiyapti. Shu tumandagi 12-maktabning 8-sinf o‘quvchisi Nargiza Muhammadiyeva “Yosh kitobxon” tanlovining mamlakat bosqichida o‘n-o‘n to‘rt yosh toifasida birinchi o‘ringa sazovor bo‘lib, Prezidentimiz sovg‘asi – “Cobalt” avtomobili bilan taqdirlangani bejiz emasligiga amin bo‘ldim.

Shoir va yozuvchilarning maktablarga borib, o‘quvchilar bilan ochiq suhbatlar qilishi katta tarbiyaviy ahamiyatga ega. Ular shu uchrashuvlarni keyin ham eslab yuradi, o‘quvchilar uchun nihoyatda muhim rag‘bat – motivatsiya bu. Biz maktabda o‘n bir yil o‘qib, biron marta shoir va yozuvchi yoxud boshqa taniqli kishilar bilan uchrashmaganmiz. Adiblarning asarlarini o‘qirdik, ammo ularning o‘zlari bilan bevosita muloqotda bo‘lish, dastxati bitilgan kitoblarini olish xayolimizga ham kelmagan. Bugungi o‘quvchilarda shunday imkoniyatlar bor. Bunday imkoniyatlardan samarali foydalanish har ikki taraf, ya’ni o‘quvchilar uchun ham, adiblar uchun ham foydali. Bu kabi tadbirlar boshqa sohalardagi taniqli kishilar bilan ham tashkil etilsa, nur ustiga nur bo‘ladi...

...Sokin tun. Osmonga qarayman. Yaqindagina tepamizda turgan oy daraxtlar ortiga o‘tibdi. “Kecha oqshom falakda oy bo‘zarib botganda, Zuhro yulduz miltirab, xira xanda otganda...”, deya Abdulla Oripov misralarini shivirladim. Gulxan tovlanib, jilvalanib yonardi, go‘yo sira o‘chgisi kelmasdi. Uning atrofidagi yigit-qizlarning ham jilgisi yo‘q, davra endigina boshlanganday sho‘x-shodon qiyqirib she’r o‘qir, ashula aytar edi. Bunga sari ularning ko‘zlari gulxan yog‘dusida charaqlab ko‘rinardi. Nazarimda, har birining qalbi gulxan kabi qaynoq, tuyg‘ulari rang-barang, hissiyotlari tizginsiz edi. Bu olovqalb yoshlarga havas va hayrat ila qaragancha istak-xohishimizga qarshi bo‘lsa-da, vaqt hukmiga bo‘ysungan holda xayrlashdik. Uzoqlashganimiz sari ularning sho‘x-sha’n ovozlari yanada balandroq, yanada tiniqroq eshitilar edi....

Mamatqul HAZRATQULOV,
yozuvchi

MAKON VA ZAMON TANLAMAYDIGAN NAVO

Boshlanishi 1-sahifada.

1917-yil 20-noyabr kuni esa sho‘rolar hukumatining Rusiya sarhadlarida yashayotgan musulmon xalqlariga qarata: “... Siz o‘z mamlakatingizda o‘zingiz xo‘jayin bo‘lmog‘ingiz lozim. Siz o‘z hayotingizni, turmush tarzingizni shunga monand ravishda barpo etishingiz mumkin...” mazmunidagi murojaatnomasi e’lon qilinadi.

Ana shu murojaatnomadan ruhlanib, ishonch olib, Qo‘qon shahrida Turkiston muxtoriyati (1917-yil 25-noyabr) tuzilib, jadidlar va ozodlik kurashchilari sho‘ro hokimiyatiga o‘zining siyosiy munosabatini bildiradi. Bunga javoban sho‘ro hukumati 1918-yil 19-fevral kuni musulmon xalqiga nisbatan qanday siyosiy niyati borligini bildirib, qurolsiz Qo‘qon xalqini uch kun to‘pga tutadi, tarixiy binolar vayron qilinadi, tinch aholining uylariga o‘t qo‘yiladi, Qo‘qonda o‘n mingdan ortiq odam o‘ladi...

1917-yilda Rusiya, Sibir, Qozog‘iston, Turkistonning boshiga yana boshqa bir tabiiy ofat-kulfat keladi. Shu yil bahor oyidan bu o‘lkalarda haddan tashqari issiq boshlanadi, ekinlar suvsizlikdan quriy boshlaydi. Hademay ocharchilik va qimmatchilik boshlanadi. Buning ustiga, davom etib kelayotgan Birinchi jahon urushining (1914–1918) iqtisodiy zarari mamlakatning xalq xo‘jaligini va qishloq xo‘jaligini butunlay izdan chiqaradi. Negadir qish ham haddan tashqari sovuq keladi.

Natijada, hukm surayotgan sho‘rolar mamlakatida dahshatli ocharchilik boshlanadi. Manbalarda ko‘rsatilishicha, Turkistonda 1919-yilga qadar ochlikdan 1 million 114 ming odam o‘lgan. Ocharchilik 1924-yilning oxiriga qadar davom etgan ekan.

Ana shunday kulfatli kunlarda Abdulla Qodiriy matbuot maydoniga kirib keladi. Uning 1918-yilda Farg‘ona vodiysidan “Ulug‘ Turkiston” gazetasi uchun yo‘llagan xabar mazmunidagi dastlabki maqolalaridan biri o‘quvchining e’tiborini tortadi:

“Ochliq balosi. Namangan shahriga tobe To‘raqo‘rg‘on nom qishloqda ochliq sababli Orziqul nomli odam xotuni ham to‘rt bolasi birla shishinub halok bo‘ldilar. Shunday og‘rinuv ila ko‘chalarda ham halok bo‘lgan odamlar bo‘ldi... Ushbu ahvollarga shohid bo‘luv odamning jonin titratadir va ixtiyorsiz ko‘zdan yosh oqizadir. Janobi Haq shunday ellarga barakot yuborsun edi deb, duo qilamiz. A. Qodiriy”.

Ushbu maqolaning yozilgan vaqtini e’tiborga olsak, demak, Qodiriy Turkiston muxtoriyatining yashab turgan kunlarida o‘sha yerda bo‘lgan, Farg‘onada bo‘lib o‘tayotgan hamma fojialarni o‘z ko‘zi bilan ko‘rgan. Lekin vodiyga borishdan yana bir asosiy maqsad – yozmoqchi bo‘lgan kitobiga tarixiy manbalarni izlash, o‘rganish...

Qo‘lingizdagi kitob ilk bor nashr bo‘lgan vaqtlarda Turkiston xalqi faqat diniy kitoblar, dostonlar va bir qism odamlargina sho‘rolarning kundalik gazetalarini o‘qib kifoyalanar edi. Roman degan kitobni rus tilidan xabardor ayrim o‘zbek ziyolilari rus adabiyotidan o‘qib zavq olgan bo‘lsalar, lekin oddiy xalq bu janrdan bexabar, bebahra edi. “O‘tkan kunlar” 1925 va 1926-yilda uch bo‘limi alohida kitob holida 10.000 nusxadan chop etiladi. U sekin-asta xalq orasiga kirib boradi. Aytishlaricha, besh-o‘n yil davomida u shunday dovrug‘ oladiki, Turkistonning uzoq-uzoq viloyatlarida yashovchi odamlar ham o‘zaro pul yig‘ib “Kumushbibining kitobi”ni (o‘sha vaqtdagi odamlarning iborasi) topib olib kelish uchun Toshkandga chopar jo‘natar ekanlar. Yana xotiralarda yozilishicha, Toshkandda, boshqa shaharlarda va qishloqlarning choyxonalarida, xonadonlarda guruh-guruh odamlar bir kishiga bu kitobni o‘qitib, tinglab zavq olishar ekan.

Hatto bir davrada bir muxlis 420 betlik kitobni yoddan o‘qib, shu davrada tinglab o‘tirgan muallifni ham zavqlantirgan, Qodiriy uning yelkasiga banoras to‘n tashlagan ekanlar. Bu holatni adib shunday e’tirof etadilar:

“Inqilobga qadar bizning xalq turmushdan yiroq afsonalarnigina o‘qib kifoyalanar edi. Shu afsonalarning o‘rnini bosarli biron kattaroq realistik asar yaratishga niyat qilgan edim. Quvonib aytamanki, niyatimda yanglishmadim. “O‘tkan kunlar” romanim o‘zbek oilasiga chuqur singib kirdi, kitobxonlarni anavi afsonalarni o‘qishdan xalos etayozdi”.

Biroz o‘tib 1928-yil keladi. Bu yillarda Stalin hokimiyati o‘zini ancha tiklab olib, mustabid g‘oyalarini hamma sohada joriy qila boshlagan edi. Jumladan, adabiyot va san’at sohasida ham. Bu sohaning qolipi “shaklan milliy, mazmunan sotsialistik” deb belgilab qo‘yildi. Albatta, “O‘tkan kunlar” romani bu qolipga mutlaqo tushmas edi. O‘sha yildan gazetalarda “O‘tkan kunlar”ni tanqid qilib yozilgan maqolalar chiqa boshladi. Ularning asosiy maqsad-mazmuni: “romanda odamlar boy va kambag‘alga emas, yaxshi va yomonga ajratiladi”, “sinfiylik yo‘q”, “sinfiy kurash yo‘q”, “proletariat adabiyotining ijodiy vazifalarini bajarishga yaroqli emas”, “u mayda burjuaziyaning vakili” kabi da’volardan iborat edi. Shunday mazmundagi o‘ndan oshiq tanqidiy maqolalar 1937-yilgacha chop etib turildi. Oxir-oqibat bunday da’volar Qodiriyning boshini kundaga olib keldi. Uning nomi va ijodi qoralandi...

1956-yil Abdulla Qodiriy oqlandi. Uning asarlari yana qayta nashr etilib, odamlar qo‘liga berildi...

Turkiston – hozirgi O‘zbekiston arab mamlakatlari bilan azaldan iqtisodiy, madaniy, ma’rifiy, tijoriy aloqada erkin yashaganlar. Bu haqda tarixiy, adabiy manbalarda ming-minglab misol-xabarlar yozib qoldirilgan. Lekin zamon zayli va odamlarning loqayd-befarqligi bilan 1920-yillarga kelib bu aloqalarga qat’iy chek qo‘yila boshladi. Lekin bu ikki tarafning orasida hali-hamon mustahkam bog‘lab turuvchi ming yillik ruhiy va ma’naviy tarix bor, madaniyat bor. Ularni har taraflama bog‘lab turuvchi Forobiy, Farg‘oniy, Xorazmiy, ibn Sino, Beruniy, Buxoriy va boshqa allomalar bor. Bu buyuklar qatoriga Abdulla Qodiriyni ham qo‘shsangiz, ajab emas, deb o‘ylayman.

Chunki Qodiriyning e’tirof etishicha, Misr fuzalosi Jurji Zaydonning tarixiy asarlarini o‘qib, uni o‘ziga ustoz deb bilgan, undan ilhom olib, “O‘tkan kunlar” kitobini yozgan ekan.

Ha, taqdirning izni bilan Iroq yurtidan Zirg‘om Farg‘onaga kelib, Jahonbibiga uylanganida, Otabekning dard-u tashvishi misrlik yigitlarda yo‘q, deb o‘ylaysizmi? Toshkand – Marg‘ilon ko‘chalarida yurgan Otabek Qohira – Minya ko‘chalarida yo‘q, deb o‘ylaysizmi? El dardida soqoli oqargan Yusufbek hoji yoki xojasiga o‘tkirligi bilan tanilgan O‘zbekoyim Iskandariyada, Tantoda yoki Ismoiliyada uchramaydi, deb o‘ylaysizmi? Yo bo‘lmasa, o‘zbek ayollarining sadoqat va hayo timsoliga aylangan Kumush qizni Misrning shahar va qishloqlarida kim ko‘rmagan, deysiz?

Men ishonaman, romanda yashagan bu siymolar O‘zbekistondagina emas, Misrda ham bor va ular hamon yashab kelmoqda. Yana eng qadrlisi, kitobda e’tirof etilgan o‘zbekona qadr-qimmat, mehr va oqibat Misr xalqiga ham xosdir. Ana shu fazilatlar bor ekan, bu ikki xalq azaldan qo‘ni-qo‘shni bo‘lib yashagan va bundan keyin ham yashayveradi.

Adabiyot, aslida millat, makon va zamon tanlamaydigan, inson ongi va tafakkuriga tarbiya beradigan san’atdir, navodir.

“O‘tkan kunlar” romani Misr xalqi kitobxonlarining ko‘ngil ko‘ziga ozgina bo‘lsa-da, ma’nan hissa bo‘lib qo‘shila olsa, Qodiriy boboning ruhlari shod, oxiratlari obod bo‘lur, deb o‘ylaymiz.

Adibning nabirasi
XONDAMIR

9-MAY – XOTIRA VA QADRLASH KUNI

URUSHNI KO‘RMA, BOLAM!

Bundan 75 yil oldin Parij va Praga shaharlarida bo‘lib o‘tgan butun dunyo tinchlik tarafdorlari kongressining ramzini yaratish mashhur rassom Pablo Pikassoga topshirilgan edi. Musavvir emblemaga buyuk to‘fon voqeasida Nuh alayhissalom tomonidan yer yuzida hayot nafasi borligini bilish uchun uchirilgan va tumshug‘ida yam-yashil zaytun daraxtining shoxi bilan qaytgan kabutarni tasvirlaydi. Keyinroq u o‘zining bu ishlanmasi haqida shunday deydi: “Men o‘limga qarshi hayot uchun, urushga qarshi tinchlik uchun ovoz beraman!”

Har yili Ikkinchi jahon urushida fashizm ustidan g‘alaba qozonilgan tarixiy sana yurtimizda munosib nishonlanib, qahramon ota-bobolarimizning pok ruhlari yodga olinadi. Yaqindagina Prezidentimizning “9-may – Xotira va qadrlash kuniga tayyorgarlik ko‘rish va uni o‘tkazish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori qabul qilinib, bu borada amalga oshiriladigan vazifalar belgilab berildi. Albatta, bu bejiz emas. Chunki o‘shanda yurtimizdan 1 million 951 ming odam frontga yo‘l olgan. Bu paytda O‘zbekistonda 6,5 million kishi istiqomat qilganini inobatga olsak, respublika aholisining qariyb uchdan bir qismi urushga bevosita jalb qilingani ma’lum bo‘ladi. Ular orasida to‘y kechasidayoq kuyovlik to‘niga qo‘shib o‘zining baxtini yechib ketganlar ham bor... Qirg‘inbarot janglarda qanchadan qancha taqdirlar bevaqt zavolga yuz tutgan, ne-ne muhabbatlar tuproqqa ko‘milgan...

Samarqandlik Aziza Narzullayeva hikoya qiladi:

– Bobomizning uylanganiga uch kun o‘tgach urushga ketgan ekan. Uni kuzatgach xonasiga kirib ketgan kelin bir necha kungacha tashqariga chiqmabdi. Qaynona-qaynotasi, o‘g‘limiz ketganiga ko‘nikolmayotgandir, mayli, yuragini bo‘shatib olsin, deb indamabdi. Keyin ma’lum bo‘lishicha, qiz boyaqish ayriliqqa dosh berolmay, o‘lib qolgan ekan...

Azizaning hikoyasini tinglayman-u, ko‘z o‘ngimda bobom Yo‘ldosh Qilichevning hayoti gavdalanadi. U ham o‘n to‘qqiz yoshida o‘n to‘qqiz kunlik kelinchagini qoldirib, ikki akasi bilan urushga yo‘l olgan. Ayovsiz janglarda ishtirok etgan. Stalingrad mudofaasi, Kiyev, Leningrad, Sevastopol va Berlindagi qirg‘inbarotlarda jonini garovga qo‘ygan. Yetti yil deganda uyga qaytganida esa ikki akasi bedarak ketgani, ota-onasi farzand dog‘iga bardosh bera olmay qazo qilganidan xabar topadi. O‘shanda bobom bunday kulfatga chidolmay, hovli bo‘ylab zir yugurib, daraxtlarni quchoqlab yig‘lagan ekan.

Rahmatli bobom televizorda urush haqidagi filmlarni tomosha qilishimizga izn bermasdi. “Urushni ko‘rma, bolam. U haqida bilging kelsa, mening tanam va jonimdagi jarohatlarga qara”, derdi. Darhaqiqat, bobomning oyoqlarida to‘qqiz jarohat chandig‘i bor edi. Bobomning mungli hikoyalari xotiramga qo‘rg‘oshinday quyilib qolgan.

– Men ham begona ellarda o‘lib ketishimga bir bahya qolgan, qizim. Bir gal og‘ir yaralanib, shinelimning bir uchi tuproq tagidan chiqib qolgan, askarlar shuni tortib ko‘rib, meni qutqarib olishgan.

– Tuproqning tagiga qanday ko‘milib qolgansiz, bobo? – deya savol berganman hech narsaga tushunmay.

– O‘q-dori tashiydigan mashina haydardim. Fashistlar havodan bomba yog‘dirganida ulovim portlab ketgan...

O‘sha voqeaning kasriga uning quloqlari og‘irlashib qolgan edi. Yo‘ldosh bobomning ko‘ksini umrining oxirigacha obro‘li mukofotlar, qizil yulduz va... abadiy armonlar bezadi. Keyingi vaqtlarda yurtimizda chop etilgan 35 jildli xotira kitobini quchoqlab yotardi doim. Chunki bu kitobda bedarak ketgan ikki akasining ismi-sharifi bitilgan edi...

Bobom haqida juda qisqa yozyapman. Aslida urush tufayli uning yuragiga sanchilgan tig‘ning jarohati chuqur, og‘riqlari ulkan edi. Bugun farzandlarim bilan o‘z uyimda xotirjam choy ichar ekanman, osuda va tinch hayotimizning qadrini o‘ylayman.

Tinchlik – beg‘ubor kabutar tumshug‘idagi zaytun bargidek laziz bir ne’mat. Tinchlik – yaqinlarimiz bilan birgaligimiz, quvonch va shodligimiz. Bir-birimizga muhabbatimiz, mehr-oqibatimiz tinchlikdir. Mayda-chuyda tashvishlar tufayli oqayotgan ko‘z yoshlarimiz, arzimas muammolar girdobida chekayotgan fig‘onlarimiz ham tinchlik, aslida. Italiyalik mashhur yozuvchi Janni Rodari: “Xo‘rozqand uchun xarxasha qilayotgan bolaning ko‘z yoshi shabadadan ham yengil. Ammo otasidan, onasidan judo bo‘lgan go‘dak ko‘zidan tomgan yoshning zalvori butun yer kurrasidan ham og‘irroq”, deganida ming karra haq edi.

Urush girdobiga tushib qolgan o‘lkalarda otalar faryodi, onalar dodi, yetimlar nolasi ko‘kka o‘rlamoqda. Bunday oh-u zorlar bizning maishiy xarxashalarimizdan ming chandon zalvorli, azobi million karra og‘riqli. Har tong bizni o‘q ovozi, snaryadlar tovushi emas, qushlar sayrog‘i uyg‘otayotgan ekan, buning qadriga yetib, xotirjamligimizning har lahzasi uchun mas’ul bo‘lmog‘imiz zarur. Qonli janggohlarda bevaqt nobud bo‘lgan minglab bobolarimiz, front ortida mislsiz azob-uqubatlarga giriftor etilgan momolarimiz haqqi-hurmati, bugungi bebaho tinchligimizning qadriga yetishimiz kerak. Bir vaqtlar bobom menga aytgan edi, men ham bolamga aytaman:

– Urushni ko‘rma, bolam!

Muhayyo RUSTAM qizi

MAKTUB

DIL IZHORI

Azizlarim!

Oilamizdagi katta yo‘qotish kunlarida bizga hamdard bo‘lib, ko‘ngil so‘raganlarim, barchangizdan Alloh rozi bo‘lsin! Otamning sharafli, dolg‘ali hayot yo‘li, sermahsul ijodi xalqimiz tomonidan e’tirof etilayotgani yuragimizga dalda bo‘lmoqda. Otamning ko‘p yillik mehnatlari beiz ketmaganligi, ular adabiyotga, davlatimizga sidqidildan xizmat qilib, yuksak obro‘-e’tiborga sazovor bo‘lganliklari ayni shu kunlarda qayta-qayta tilga olinmoqda...

Bugun O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining maslahatchisi Xayriddin Sultonov, O‘zbekiston Respublikasi Mudofaa vazirining o‘rinbosari, general-mayor Hamdam Qarshiyev, Shimoliy-g‘arbiy harbiy okrug qo‘shinlari qo‘mondoni, general-mayor Farhod Shermatov, O‘zbekiston Oliy Majlisi Senati a’zosi, O‘zbekiston xalq shoiri Mahmud Toir, O‘zbekiston Yozuvchilar uyushmasi raisi o‘rinbosari G‘ayrat Majid, “Ma’naviy hayot” jurnali bosh muharriri, O‘zbekiston Respublikasida xizmat ko‘rsatgan madaniyat xodimi Eshqobil Shukur, taniqli shoiralar Zulfiya Mo‘minova, Farog‘at Xudoyqulova, yozuvchi G‘afur Shermuhammad, mashhur kinorejissyor Hilol Nasimov, Xorazm viloyati hokimining o‘rinbosari San’at Solayev, tarix fanlari bo‘yicha falsafa doktori, dotsent Umid Bekmuhammad xonadonimizga tashrif buyurib, ta’ziya bildirishdi.

Otamning ruhi poklariga bag‘ishlab Qur’on tilovat qilindi. Prezident maslahatchisi Xayriddin Sultonov otam bilan bog‘liq xotiralari haqida so‘zlab, ilk tanishuvlari, otamning Respublika bosh vaziri o‘rinbosari vazifasida ishlagan paytlaridagi, mamlakatimiz uchun oson kechmagan mustaqillikning dastlabki yillaridagi fidokorona mehnatlari, shoir, adib va dramaturg sifatida o‘zbek adabiyotida tutgan o‘rni borasida dil so‘zlarini izhor etdi. Shuningdek, Mahmud Toir otam bilan kechgan uzoq yillik do‘stlik xotiralari haqida mehr bilan gapirdi.

Zulfiya Mo‘minova, Farog‘at Xudoyqulovalar otam bilan bog‘liq samimiy so‘zlarni ko‘zda yosh bilan tilga oldilar...

Otajonim! Sizning mehnatlaringiz, xizmatlaringiz hali uzoq yillar tillardan tillarga o‘tadi. Ezgulikka baxshida bo‘lgan umringiz aslo nihoya bilmas. Sizning ikkinchi hayotingiz boshlandi! Izlaringiz obod, ruhlaringiz doim shod bo‘lsin!

Sizni qattiq sevuvchi qizingiz
Sayyora SAMANDAROVA.
2024-yil 19-aprel.

“JAMIYATI XAYRIYA”DAN “EL-YURT UMIDI”GACHA

Boshlanishi 1-sahifada.

NATIJALAR – RAQAMLARDA

YUNESKOning statistika instituti ma’lumotlariga ko‘ra, xorijda tahsil olayotgan o‘zbekistonlik talabalar soni yildan yilga oshib bormoqda. So‘nggi 6 yil ichida “El-yurt umidi” jamg‘armasi tomonidan 1900 nafarga yaqin stipendiatlar AQSh, Buyuk Britaniya, Germaniya, Fransiya, Yaponiya, Kanada, Italiya, Ispaniya, Koreya va Xitoy kabi dunyoning qirqqa yaqin davlatiga yuborilgan.

Bugungi kunda ularning aksariyati xorijda egallagan ilg‘or bilim va ko‘nikmalarini mamlakatimiz iqtisodiyoti, ta’lim, fan, tibbiyot va davlat boshqaruvi yo‘nalishlarida qo‘llab kelmoqda.

Ayni vaqtda 623 nafar stipendiya sohiblari AQSh, Buyuk Britaniya, Germaniya, Fransiya, Yaponiya, Kanada, Italiya, Ispaniya, Koreya, Xitoy, Rossiya kabi davlatlardagi Oksford, London, Kembrij, Kolumbiya, Kornell universitetlari, London imperial kolleji singari global akademik reytingda 300 talik ro‘yxatga kiruvchi oliy ta’lim muassasalari va ilmiy markazlarda ta’lim olmoqda.

Jamg‘arma tomonidan xorijdagi 120 ga yaqin nufuzli universitet va ta’lim tashkilotlari bilan hamkorlik aloqalari yo‘lga qo‘yilgan. Jumladan, Buyuk Britaniyaning York, Riding, Birmengem, Ekzeter universitetlari, AQShning Missuri, Arizona, Minnesota, Kolarado universitetlari, Ispaniyaning SEPIE va Malayziyaning EMGS kabi obro‘li tashkilotlari bilan ikki tomonlama memorandumlar imzolanib, stipendiatlar o‘qish xarajatlarining 10-55 foizi miqdorida chegirma olishga erishilgan.

Yoshlarimizning xorijda bakalavriat, magistratura yoki doktoranturada o‘qishi, viza olishi, chet davlatga borish-kelish yo‘lkirasi, yashash, ovqatlanish va transport to‘lovlari, zarur o‘quv va ilmiy adabiyotlarni xarid qilishi, tibbiy sug‘urtasi bilan bog‘liq va boshqa sarf-xarajatlar jamg‘arma hisobidan qoplab berilmoqda. Bir so‘z bilan aytganda, ularni O‘zbekistondan kuzatib qo‘yishdan tortib, yurtimizga qaytib kelgunicha talab etiladigan har qanday chiqim davlat byudjetidan to‘lab berilyapti.

– Dunyoda kechayotgan notinch ijtimoiy-siyosiy vaziyatga qaramasdan, O‘zbekiston yoshlarining xorijda ta’lim olishi uchun davlat byudjetidan muntazam va barqaror mablag‘ ajratilayotgani xorijlik hamkorlarimiz tomonidan yuqori baholanmoqda, – deydi jamg‘arma direktori o‘rinbosari Javohir Ahmedov. – Ayniqsa, tanlov g‘oliblari va ularning ota-onalari hurmatli Prezidentimizning xalqchil va adolatli siyosatidan minnatdor bo‘lishmoqda.

TOG‘GA CHIQMASANG, DO‘LANA QAYDA!

Shu o‘rinda ayrimlarda sarflanayotgan shuncha mablag‘ hisobiga yurtimizda ham universitetlar ochsa bo‘ladi-ku, yigit-qizlarimizning aynan chet elda o‘qib kelishi shartmi, degan savol tug‘ilishi mumkin. To‘g‘ri, zamonaviy texnologiyalar rivojlangan bugungi davrda barcha bilimlarni kompyuter, internet yordamida ham o‘rganish mumkin. Lekin o‘zlashtirilgan bilimlarni amaliyotda qo‘llab, hayotga tatbiq etish masalasi ham borligini unutmaslik lozim. Masalan, har qanday yangi mahsulot dastlab tajriba laboratoriyalarida yaratiladi. Ya’ni innovatsiya mahsuli bo‘lgan texnologiyalarni o‘z ko‘zi bilan ko‘rib, bevosita qo‘llab ko‘rish uchun yetarli malaka talab etiladi. Ana shu sifatga ega bo‘lgan izlanuvchi o‘z sohasida biror kashfiyot qila oladi.

Xorijda o‘qib kelgan yoshlar vaqti kelib yurtimizga xorijiy investitsiyalarni jalb qilishda ham faollik ko‘rsatishi mumkin. Misol uchun, Birmengemda iqtisodiyot yo‘nalishi bo‘yicha saboq olib kelgan bir stipendiat kelgusida chet davlatlardagi obro‘li kompaniya va firmalarda ishlayotgan sobiq kursdoshlari bilan hamkorlikni yo‘lga qo‘yishga intilishi tabiiy hol.

Zamonaviy dunyoda taraqqiyot sur’ati shu darajada tezlashib ketdiki, bugungi ta’limning sifati ertaga eskirib, zamon talabidan ortda qolishi hech gap emas. Mana shunday sharoitda xorijda o‘qib kelgan yoshlar vositasida jahondagi ilg‘or yangilik va tajribalarni ta’lim tizimiga joriy qilish mumkin. Bunday ezgu maqsad yo‘lida sarflangan har qanday mablag‘ izsiz ketmasligini anglash qiyin emas.

O‘ZBEKISTON “ELCHILARI”

Ta’bir joiz bo‘lsa, “El-yurt umidi” jamg‘armasi stipendiatlari o‘zlari o‘qiyotgan xorijiy ta’lim muassasalarida yurtimizning “elchilari” hisoblanadi. Demak, ular o‘sha yerdagi talabalar, professor va o‘qituvchilar hamda mahalliy xalq vakillariga Vatanimizning shonli tarixi, qadriyat va an’analari hamda bugungi zamonaviy yutuqlarini taqdim qilish ko‘nikmasiga ham ega bo‘lishi kerak. Bir so‘z bilan aytganda, ular O‘zbekistonning xorijdagi imiji targ‘ibotchilaridir. Shu bois jamg‘arma stipendiatlari chet davlatlardagi elchixonalarimiz ko‘magida “O‘zbekiston kunlari”, Navro‘z, Mustaqillik singari umumxalq bayramlarini muntazam o‘tkazib kelishmoqda. Muhimi, bu hol chet elga o‘qishga otlangan yoshlarimizda milliy qadriyat va an’analarimizni chuqurroq o‘rganish va ularni o‘zgalarga taqdim qila olish ko‘nikmasini shakllantirishga xizmat qilmoqda. “Bunday tadbirlar vositasida o‘zga mamlakatlar vakillari bizning diyorimiz o‘tmishda buyuk Renessanslarga beshik bo‘lganidan, bugun odamlarning eng yaqin ko‘makchisiga aylangan mobil telefonining yaratilishiga sabab bo‘lgan algoritmni ham bizning ajdodimiz Muhammad Xorazmiy kashf qilganidan xabardor bo‘lishmoqda”, – deydi Javohir Ahmedov.

Stipendiya g‘oliblariga chet elga jo‘nab ketishi arafasida maxsus kurs o‘tiladi. Ushbu mashg‘ulotlarda Oliy Majlis Senati raisi, deputatlar, turli vazirlik va idoralar rahbarlari bunday yigit-qizlarga mamlakatimizning tarixi, iqtisodiy imkoniyatlari, turizm salohiyati, milliy an’analarimiz haqida batafsil ma’lumot va tushunchalar berishadi. Bu kabi loyihalar ularning bilimi va ma’naviyatini yanada boyitish, milliy g‘ururini kuchaytirishga xizmat qilishi bilan ahamiyatlidir.

TANLOV QANDAY O‘TKAZILADI?

Bugungi kunda nafaqat jamg‘armaning nomi o‘zgargan, balki uning zimmasiga qo‘yilgan vazifalar, bu boradagi tanlov shartlari ham tubdan takomillashtirilmoqda. Avvalo, tanlov tashkil etilayotgan paytda barcha vazirlik va tashkilotlarning malakali mutaxassislarga bo‘lgan ehtiyoji o‘rganiladi. Shundan kelib chiqib, sohalar kesimida to‘rt yuzga yaqin mutaxassislik doirasida kvotalar e’lon qilinadi. O‘tgan yili 500 o‘rinli kvota e’lon qilingan bo‘lsa, da’vogarlardan atigi 274 nafari saralab olingan. Hozirgi paytda ularning 223 nafari xorijda o‘qishni boshlagan. Yana bir guruh yigit-qizlar shu yilning kuzida chet ellarga jo‘nab ketishadi.

Stipendiyaga da’vogarlar bir qator mezonlar asosida saralanadi. Birinchi navbatda da’vogarlar dunyo bo‘yicha eng nufuzli 300 talik ro‘yxatga kiradigan oliy o‘quv yurtlariga o‘qishga kirganligi haqidagi ma’lumotnomaga ega bo‘lishi lozim. Shundan so‘ng ular “El-yurt umidi” jamg‘armasi stipendiyasini olish uchun onlayn shaklda hujjat topshirishi mumkin. Dastlabki bosqichda xalqaro standartlar asosida o‘zbek tilida o‘tkaziladigan test sinovlarida yoshlarning o‘zi tanlagan soha bo‘yicha bilimlari, fikrlash, tahlil qilish qobiliyati va boshqa bir qator masalalarga oydinlik kiritiladi. Asosiy bosqich hisoblangan suhbat davomida talabaning xorijga chiqishdan ko‘zlagan maqsadi, o‘zi tanlagan sohaning mamlakatimiz taraqqiyoti uchun qay darajada muhim ekanligi, hamda u tanlagan xorijiy universitetning nufuzi va imkoniyatlariga e’tibor qaratiladi.

Yana bir e’tiborli jihati, malakali mutaxassislar tomonidan o‘tkaziladigan suhbat davomida nomzodning ma’naviy qiyofasi, dunyoqarashi, O‘zbekistonning ijtimoiy-iqtisodiy, madaniy hayotidan qay darajada xabardorligi ham aniqlanadi.

SIZNI VATAN KUTADI!

Ma’lumki, Prezidentimiz bundan bir necha yil burun AQShga amaliy tashrifi chog‘ida ushbu mamlakatda yashayotgan va ishlayotgan bir guruh vatandoshlarimiz, xususan, “El-yurt umidi” jamg‘armasi stipendiatlari bilan ham uchrashgan edi. Ana shu muloqot chog‘ida davlatimiz rahbari: “Bugun bu yerda yashayotgan yurtdoshlarimiz kuchli vatanparvarlik tuyg‘usi va O‘zbekistonning rivojiga munosib hissa qo‘shish ishtiyoqi bilan yashayotganini ko‘rib juda xursand bo‘ldim. Barchangizni O‘zbekistonda kutib qolamiz”, degan edi.

Biz “El-yurt umidi” jamg‘armasi faoliyati bilan tanishish jarayonida “O‘qishni tamomlagan yoshlarimiz xorijiy yurtlarda qolib ketmayaptimikin?” degan savolga ham javob qidirdik. Axir, hamma joyda ham salohiyatli kadrlarga ehtiyoj yuqori. Ayniqsa, rivojlangan mamlakatlarda bunday mutaxassislarga mo‘may maosh va qulay sharoitlar taklif qilinishidan ham ko‘z yumib bo‘lmaydi. Javohir Ahmedovning aytishicha, avvallari bunday holatlar tez-tez kuzatilgan bo‘lsa-da, biroq oxirgi yillarda chetda ta’lim olgan barcha yoshlar yurtimizga qaytib kelib, o‘z sohalari bo‘yicha faoliyat ko‘rsatmoqda. Qolaversa, jamg‘arma bilan ular o‘rtasida tuziladigan shartnomaga ham ana shunday talab kiritilgan.

Manbalarda keltirilishicha, bundan bir asr burun jadidlar tashabbusi bilan chet elga o‘qishga jo‘nab ketayotgan mahalliy yoshlar Samarqand shahridagi Sohibqiron Amir Temur maqbarasi poyida kelgusida albatta Vatanga qaytib kelib, uning taraqqiyoti yo‘lida sidqidildan xizmat qilishga ont ichishgan. Afsuski, mash’um qatag‘onlar tufayli ularning bu maqsadi sarobga aylandi. Bugun istiqlolimiz sharofati bilan dunyodagi mashhur oliy o‘quv yurtlarida tahsil olish uchun yo‘lga otlanayotgan zukko va shijoatli farzandlarimiz ana shu fidoyi insonlarning ham ezgu orzularini ro‘yobga chiqarish uchun mas’ul ekanligini unutmasligi lozim. Atoqli shoirimiz G‘afur G‘ulomning “Bilib qo‘yki, seni Vatan kutadi!” degan da’vatkor satri aynan ularga qarata aytilgandek. Yuragida bir olam orzu va maqsadlar bilan katta yo‘lga chog‘lanib turgan bunday yoshlar Prezidentimiz yaratib bergan imkoniyatni qadrlab, el-yurt umidini oqlashiga ishonamiz.

Muyassar IBROHIMOVA

2024-yil 3-may
№ 19(19)

BAXT EL BILAN BIRGA TO‘KIS

Boshlanishi 1-sahifada.

Ikki yil ichida Zebo Yunusoboddagi tugallanmay qolgan hovli-joyini ta’mirladi, bankdan kredit olib, xususiy bog‘chani ham ishga tushirdi. Kunlarning birida Britaniya maktabida ishlagan uch nafar o‘qituvchi uning oldiga ish so‘rab kelib qolishdi. Zebo bu tashrifdan mamnun bo‘lib, xorijiy maktabda tajriba orttirgan, dunyo ko‘rgan ziyolilar bilan suhbatlashib, ularning fikr-mulohaza va takliflariga diqqat bilan quloq tutdi. O‘shanda uning ko‘nglida xorijda keng qo‘llanilayotgan erkin saboq uslubini milliy qadriyatlar bilan moslashtirish fikri tug‘ildi. Shu tariqa u o‘zbek-britan ta’lim yo‘nalishini tatbiq etishga kirishdi.

Bog‘chada bolalarning har bir predmetni o‘z ko‘zi bilan ko‘rib, qo‘li bilan ushlash orqali o‘rganishiga sharoit yaratildi. Bu amaliyot amalda yaxshi natija berdi. Bolalaridagi fikriy qamrov doirasi nisbatan tezroq kengayayotganini sezgan ota-onalar tadbirkordan bog‘chani maktabga aylantirishni iltimos qila boshlashdi. Shundog‘am yangilikka o‘ch bo‘lgan Zeboning ham ko‘nglida xususiy maktab ochish istagi paydo bo‘lgan edi. Shu bois u uzoq yillar oliy ta’lim muassasasida prorektor bo‘lib ishlab katta tajriba orttirgan otasi Rixsiboy Yusupovga maslahat soldi. Qizining yosh avlodni dunyo miqyosida bilimli qilishga jiddu jahd bilan kirishganidan quvongan ota uning boshlayotgan ishiga oq fotiha berish barobarida bu borada yaxshi natijaga erishish uchun nimalarga e’tibor qaratishi kerakligini batafsil tushuntirdi.

Zebo ertasi kuniyoq ta’lim boshqarmasiga yo‘l oldi. Faoliyat koeffitsiyenti keskin pasayib ketgan ta’lim maskanlarining biridan xususiy maktab tashkil qilish uchun joy so‘radi. Tez orada unga 800 o‘rinli bo‘lishiga qaramay, atigi 250 nafar o‘quvchi ta’lim olayotgan 80-umumta’lim maktabining bir qismini ijaraga berishdi. Bu yerda ahvol ancha abgor edi. Zebo bankdan 500 ming dollar kredit olib, direktor bilan kelishgan holda birinchi qavatni to‘liq ta’mirdan chiqardi. Binoni ikkiga bo‘lib, o‘rtasini yoptirdi.

– Bir binoda ikki maktab faoliyat ko‘rsatsa ham bo‘lar ekan, – deya kulib eslaydi u o‘sha kunlarni. – Birgalikda loyihalar qilaylik, tadbirlar o‘tkazaylik deb yonib-kuyganimning foydasi bo‘lmadi. 80-maktabning ko‘rsatkichlari past bo‘lgani uchunmi, har yili direktori almashardi. Olti yil davomida bir binoning ikki eshigidan ikki maktab o‘quvchilari kirib-chiqib o‘qiyverdi. Men ularning o‘quvchilarini ham har xil musobaqalarga jalb qilishga intilardim. Biroq hamkasblarimiz bunga unchalik qiziqishmadi. Shundan so‘ng yangi maktab binosini qurishim kerak, degan qat’iy qarorga keldim.

Zebo yana oilasiga maslahat soldi. Tadbirkor ukasi Oybek xususiy mulki bo‘lgan 900 kvadrat metrlik yerni unga sovg‘a qildi. Yaqinlarining qo‘llab-quvvatlashi Zeboga dalda berdi. U qo‘lidagi mablag‘i yetmasligini yaxshi bilsa-da, mamlakatimizda tadbirkorlikka keng yo‘l berilayotganidan ruhlanib, tez orada ishga kirishdi. U Toshkent arxitektura-qurilish institutini tugatgani bois qurilajak maktab binosining tarhini taxminan chizib, xomaki hisob-kitobini qildi.

Ish qurilish maydonining tuproq tarkibini o‘rganishdan boshlandi. Joyning seysmik darajasi aniqlanib, shu asosda yarim metr enlikda poydevor quyishga qaror qilindi.

– Ana shunda “o‘zimni zo‘r ishga berib qo‘y”ganimni bildim, – deydi tadbirkor ayol. – Poydevor qurishning o‘ziga ikki oy vaqt va 400 million so‘m mablag‘ ketdi. Vaqtida arxitektura sohasida yaxshi baholarga o‘qigan bo‘lsam-da, bu sohada amaliy bilimim yetarli emas ekan. Qurilish ishlarida hali ko‘p narsalarni bilmasligim ayon bo‘lib qoldi. Nega institutda bizni qurilish maydonlariga olib borishmagan, nima uchun binolarga terilayotgan g‘ishtni sindirib, uning tarkibini o‘rgatishmagan, degan savollar meni qiynardi. Demak, nazariy bilimdan tashqari amaliy ko‘nikmaga ham ega bo‘lmasa, bo‘lajak mutaxassis sohasiga chuqur kirolmas ekan, degan xulosaga keldim. O‘z boshimga o‘zim tortgan bu shirin tashvishlar meni o‘qib-o‘rganishga, izlanishga majbur qildi.

Maktab qurish uchun uning mo‘ljalidagidan ikki barobar ko‘proq sarmoya zarur bo‘ldi. Qurilish firmalari bilan kelishuvlar va sarf-xarajatlar o‘rtasidagi tafovutlar, ish boshqaruvchi etib tayinlangan yaqin odamining ko‘rsatgan “hunarlari” qiynadi uni. Shunday murakkab sharoitda Prezidentimiz tashabbusi bilan rahbar xodimlar va xalq o‘rtasidagi byurokratik to‘siqlarning olib tashlangani Zeboning joniga ora kirdi. “Mikrokreditbank” rahbarlari unga alohida e’tibor ko‘rsatib, barcha imtiyozli kredit liniyalarini erinmasdan izohlab berishdi va eng qulay variantlarni taklif etdi. Qahramonimiz bankdan olgan katta miqdordagi kredit evaziga boshlagan ishini oxiriga yetkazdi.

Nihoyat, joriy o‘quv yilining boshida 378 o‘rinli maktab binosi ishga tushirildi. Zebo maqsadiga erishdi. Ayni paytda bu yerda 170 nafar o‘quvchiga 70 nafardan oshiq tajribali ustozlar Britaniya uslubida ta’lim bermoqda. Maktab qoshida ota-onalar murojaatlari bilan shug‘ullanuvchi alohida guruh tashkil etilgan. Bu ko‘ngilli guruh zimmasiga o‘qituvchilarni darsdan chalg‘itib, bezovta qiladigan har qanday masala bilan shug‘ullanish vazifasi yuklatilgan. O‘qituvchilar ortiqcha gap-so‘zlardan, hattoki hisobot-u yozuv-chizuvlardan ham ozod qilingan.

Zebo Mo‘minova yaqinda Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev ishtirok etgan Xalq deputatlari Toshkent shahar kengashi sessiyasida so‘zga chiqqanida xususiy maktab binosini qurish bilan bog‘liq jarayonlar haqida gapirib, oliy o‘quv yurtida nazariy bilimlar bilan bir qatorda amaliy ko‘nikmalarni rivojlantirishga ham katta e’tibor qaratish zarurligini ta’kidladi. “Boshidan o‘tmaganning qoshidan o‘tma”, deydi xalqimiz. O‘sha tarixiy uchrashuvda uning dilidan tiliga ko‘chgan samimiy iqrori, hayajonli so‘zlari yurt rahbariga ham, poytaxtimiz faollariga ham birdek manzur bo‘ldi.

Aslida Zebo Mo‘minova mo‘may foyda keltiradigan tadbikorlik korxonasi tashkil qilishi ham mumkin edi. Lekin nega u aynan ta’lim yo‘nalishini tanladi? Buning javobi oddiy. Avvalo, tadbirkorlik ham, ilm-ma’rifat yo‘li ham unga begona emas. Aniqrog‘i, bu ikki soha unga ota-bobolaridan meros. Zeboning bobolaridan biri murattab qori, ikkinchisi esa katta tadbirkor bo‘lgan. Qolaversa, u joninng rohatini bilib, dunyoning eng go‘zal go‘shalarida sayr-u sayohatda umr kechirishi ham mumkin edi. Lekin har bir insonning o‘z tarbiyasi va sajiyasidan kelib chiqadigan hayotiy qarashlari bo‘ladi. Zebo rohat-farog‘atni jamiyatdan ayro holda tasavvur qilolmaydi. Garchi qilayotgan ishlari tadbirkorlik deb atalsa-da, bundan ko‘zlagan maqsadi faqat daromad orttirish emas. U kelajak avlodimiz vakillarini har tomonlama yetuk insonlar qilib tarbiyalashni maqsad qilgan.

Xullas, zamondoshimiz o‘zining ezgu maslagi, halol mehnati, zakovati va qat’iyati bilan ko‘pchilikning e’tiboriga tushdi, mehr qozondi, hayotidan baxt topdi. Zebo kabilarga har qancha havas qilsa, ular sha’niga olqishlar aytilsa arziydi.

Muhayyo PIRNAFASOVA

MULOHAZA

VATANPARVAR AVLOD

Uni qanday tarbiyalaymiz?

Hozir yer yuzida kuchli mafkuraviy ziddiyatlar va madaniyatlararo to‘qnashuvlar yuz berayotgani hech kimga sir emas. Globallashuv davrida deyarli barcha mamlakatlar mafkuraviy, ijtimoiy tahdidlar bosimini his qilmoqda. Bugungi kun voqeligi kelajakda insoniyat duch kelishi mumkin bo‘lgan murakkab ijtimoiy va mafkuraviy muammolarning debochasi bo‘lishi mumkinligi tobora ayon bo‘lib bormoqda. Shunday murakkab sharoitda mafkuraviy va g‘oyaviy tahdidlarga qarshi ma’naviy immunitetni mustahkamlash voyaga yetayotgan yosh avlod vakillarining ertaga barqaror va xavfsiz jamiyatda yashashining eng muhim kafolati bo‘lib qolmoqda.

Albatta, bu muhim masala avvalo, ma’naviy-axloqiy tarbiyaning tizimli va samarali yo‘lga qo‘yilishiga bog‘liq. Ayniqsa, har tomonlama yetuk, vatanparvar yoshlarni kamolga yetkazishga jiddiy e’tibor qaratish barqaror kelajakni ta’minlashning muhim shartlaridan hisoblanadi.

Mashhur yunon faylasufi Aristotelning “Mamlakat taqdirini yoshlar tarbiyasi hal qiladi” degan so‘zlari zamirida katta ma’no mujassam. Shu bois qadimgi davrlardayoq taniqli mutafakkirlar vatanparvarlik tarbiyasiga bag‘ishlangan ko‘plab asarlar bitishgan.

Yurtimiz tarixiga nazar solsak, donishmand ajdodlarimiz ham Vatan va xalq taqdiri uchun qayg‘urib, bu yo‘lda ibrat va fidoyilik namunasini ko‘rsatganiga guvoh bo‘lamiz. Ma’naviy-axloqiy tarbiyani o‘zlariga mayoq deb bilgan ajdodlarimiz o‘zlarining ilmiy-ma’rifiy asarlarida Vatanni sevish, ota-onaga ehtirom ko‘rsatish, oilaviy qadriyatlarni asrab-avaylash kabi g‘oyalarni ilgari surishgan. Shu bois bugun vatanparvarlik tarbiyasida ularning merosiga e’tibor qaratilsa, har jihatdan o‘rinli bo‘ladi.

Hurmatli Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev bot-bot yoshlarni ilmni qadrlash va unga intilishga da’vat qilayotgani ham bejiz emas. Davlatimiz rahbarining “...o‘qigan, zamonaviy ilm va hunarlarni puxta egallagan, yosh avlodini ayni shu ruhda tarbiyalagan xalqlar, davlatlar jadal rivojlanmoqda”, degan so‘zlari ham ayni paytda ta’limning ahamiyati qay darajada yuqori ekanidan dalolat beradi.

Jahondagi ilg‘or jamiyatlar tajribasiga nazar solinsa, ular birinchi navbatda ta’lim va tarbiyani yuksaltirish orqali barqarorlik va taraqqiyotga erishgani ayon bo‘ladi. Bugun insoniyatni o‘ylantirayotgan siyosiy, ijtimoiy va mafkuraviy tahdidlarning ko‘lami va ta’sir doirasi hudud va millat tanlamasligi bilan ajralib turadi. Mazkur xavf-xatarlar birinchi galda yoshlarni o‘z girdobiga tortayotgani, ayniqsa, tashvishlidir. Bunday vaziyatda yoshlarning axloqiy tarbiyasini o‘nglash orqali ma’naviy tanazzulning oldini olish mumkin.

Taniqli fransuz mutafakkiri Jan Jak Russo “Saxovatning eng buyugi – Vatanga bo‘lgan muhabbatdir”, degan edi. Vatanni chin dildan sevish, uning buyukligini to‘liq idrok etish uchun inson ma’naviy jihatdan barkamol bo‘lishi lozim. Aynan shuning uchun ham yurtimizda yoshlarni vatanparvarlik va ma’naviy-axloqiy qadriyatlar ruhida tarbiyalash va ularning fuqarolik pozitsiyasini mustahkamlashga ustuvor ahamiyat qaratilmoqda. Hamma gap ushbu hayotiy tamoyilning tizimli ravishda amalga oshirilishiga bog‘liq. Bu ishlar milliy o‘zligimizga tayangan holda, O‘zbekistonda yuz berayotgan ijtimoiy-siyosiy o‘zgarishlar hamda jahondagi ilg‘or tajribalar bilan uyg‘un ravishda olib borilsa, natijasi yaxshi bo‘lishi mumkin.

Ma’lumki, bugungi yoshlar ta’lim va axborot olishning eng zamonaviy imkoniyatlaridan foydalanmoqda. Biroq tanganing orqa tomoni bo‘lganidek, bunday sharoitda ularning turli xil begona g‘oyalar ta’siriga tushib qolishi ehtimoli yuqori ekanini ham inkor qilib bo‘lmaydi. Chunki bunday zararli tushunchalar global axborot-kommunikatsiya tarmoqlari orqali ommaviy ongga kuchli axboriy va ruhiy bosim o‘tkazmoqda. Bu sharoitda farzandlarimizda turli manbalar orqali uzatilayotgan axborotlarning asl mohiyatini anglash va tegishli xulosalar chiqarish ko‘nikmasini shakllantirish birlamchi vazifa hisoblanadi.

O‘zbekiston aholisining 60 foizini bolalar va 30 yoshgacha bo‘lgan yigit-qizlar tashkil qiladi. Albatta, bu juda katta kuch. Xususan, ularning siyosiy-ijtimoiy jarayonlarga adekvat munosabatini shakllantirish juda muhim. Yaqinda hududlarda istiqomat qilayotgan yoshlar o‘rtasida yurtga muhabbat, millat manfaatlarini himoya qilish, ma’naviy dunyoqarash, zamonaviy ta’lim-tarbiya, xorijda o‘qish, ishlash va yashash masalalari bo‘yicha o‘tkazilgan ijtimoiy so‘rovnomalar bu boradagi mavjud holat haqida muayyan xulosalar chiqarish imkonini beradi. Tahlillarga ko‘ra, ko‘pchilik yoshlar mamlakatimizda yashab, o‘z maqsadlariga erishishning ijobiy va muammoli jihatlarini ko‘rsatish bilan bir qatorda, xorijga chiqishning afzalliklarini ham bayon qilishgan. Aniqroq aytganda, ularning aksariyatida ma’naviy kamolot va vatanparvarlik tuyg‘ulari yetarlicha shakllanmagan. Bunday yigit-qizlarning o‘zga xalqlarning hayot tarziga havas qilishi, chet davlatlardagi real vaziyatdan bexabarligi, milliy g‘urur, azaliy an’ana va qadriyatlarimiz haqidagi tasavvuri ancha yuzaki ekani ayon bo‘ldi.

Katta hayotga kirib kelayotgan ba’zi yoshlarning dunyoqarashida “ommaviy madaniyat” va ijtimoiy tarmoqlarning salbiy ta’siri yaqqol seziladi. Moddiyatni ma’naviyatdan ustun qo‘yish holati ham jiddiy muammo hisoblanadi. Chunki bu hol ta’lim va tarbiyaning samaradorligiga, millat va jamiyatning uzviy rivojlanishiga to‘siq bo‘lishi mumkin. Ertangi kunimiz egalarining ongi va qalbida sog‘lom ma’naviy dunyoqarashni shakllantirmasdan turib, mutaraqqiy jamiyat barpo etish imkonsizdir.

Demak, bugun yoshlarni ma’naviy-axloqiy qadriyatlar, vatanparvarlik ruhida tarbiyalash barchaning – davlat, millat, jamiyat, mahallaning umumiy vazifasiga aylanmog‘i kerak. Shu orqali ularda yurtimiz ravnaqi, xavfsizligi va barqarorligini ta’minlash borasida shaxsiy mas’uliyat hissini shakllantirish lozim. Bu jarayonda yigit-qizlarimizning O‘zbekiston rivojiga xizmat qiladigan g‘oya va tashabbuslari, innovatsion yondashuvlari hamda takliflariga e’tibor qaratib, ularni qo‘llab-quvvatlashning ahamiyati beqiyos.

Avvalo, yoshlarni vatanparvar insonlar sifatida kamol toptirish, ularda sog‘lom dunyoqarashni shakllantirish, milliy g‘urur, xalq manfaatlarini himoya qilish tuyg‘ularini kuchaytirishni umummilliy harakatga aylantirish lozim. Umumta’lim muassasalari va ma’naviyat maskanlarining bu boradagi faoliyatini muvofiqlashtiruvchi yagona huquqiy baza yaratish zarur. Shuningdek, yoshlarni ana shunday ruhda tarbiyalashga mas’ul bo‘lgan malakali kadrlarni tayyorlash va ularning doimiy malakasini oshirib borish imkonini beradigan samarali tizim yaratish kerak. Ta’lim muassasalari, ma’naviyat markazlari, davlat va jamoat tashkilotlarining moddiy-texnika bazasini zamonaviy talab va standartlar asosida shakllantirishning ham ahamiyati beqiyos.

O‘z navbatida, vatanparvarlik tarbiyasiga oid innovatsion yondashuvlar, ilg‘or o‘quv-uslubiy qo‘llanma va ishlanmalar, adabiyotlar hamda axborot-kommunikatsiya texnologiyalariga asoslangan targ‘ibot materiallari, doimiy yangilab boriladigan internet kontentlarini yaratishga ham jiddiy ahamiyat qaratilishi zarur. Zamonaviy media maydonida azaliy qadriyatlarimiz, ilmiy-ma’rifiy merosimiz namunalari hamda milliy ma’naviyatimiz yutuqlarini keng yoritib borish ham ijobiy natijalar berishi, shubhasiz.

Yoshlarda mustaqil fikrlash, mas’uliyat, bag‘rikenglik, tadbirkorlik, barcha sohalarda innovatsion yondashuvga intilish, mehnatsevarlik singari ko‘nikmalarni shakllantirishning ilmiy asoslangan indikatorlarini ishlab chiqish haqida ham jiddiy bosh qotirish lozim. Ular ongida yurtimizda kechayotgan islohotlarga daxldorlik, davlat ramzlari, buyuk tarixiy shaxslar va zamon qahramoni kabi ijtimoiy atributlarga nisbatan yuksak ehtirom hissini shakllantirish ham vatanparvarlik tarbiyasining eng muhim jihatlari sirasiga kiradi. Shuningdek, xotin-qizlar, uyushmagan yoshlar, xorijdagi vatandoshlar, iqtidorli yigit-qizlar bilan ishlashda eng ta’sirchan, samarali usullardan unumli foydalanish joiz.

Yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash bo‘yicha samarali tizimni yo‘lga qo‘yish davlat va jamiyat barqarorligi va milliy xavfsizlikning muhim shartlaridan hisoblanadi. Bir so‘z bilan aytganda, kindik qoni tomgan muqaddas zaminni chin dildan sevadigan, har qanday vaziyatda ham uni ko‘z qorachig‘idek asrab-avaylashga tayyor bo‘lgan avlodni voyaga yetkazish barchamizdan juda katta mas’uliyat va safarbarlikni taqozo qiladi.

Bunday vazifalarni amalga oshirish orqali bilimdon va shijoatli avlodni tarbiyalash mumkin, kelgusida ularning innovatsion g‘oyalarini davlat va jamiyat boshqaruvining turli sohalariga joriy qilish imkoniyati paydo bo‘ladi. Shuningdek, vatanparvarlik tarbiyasi bo‘yicha ilg‘or xorijiy tajribalarni o‘rganish maqsadida chet davlatlardagi tegishli muassasa va uyushmalar, xalqaro aql markazlari bilan hamkorliklarni yo‘lga qo‘yish ham yaxshi samara berishi shubhasiz.

Atoqli ma’rifatparvar alloma Abdurauf Fitratning “Bu dunyo – kurash maydonidir. Bu kurashning quroli sog‘lom jism-u tan, o‘tkir aql va yaxshi xulqdir”, degan ibratli so‘zlari bugungi kun voqeligiga ham to‘liq mos keladi. Ayni vaqtda Yangi O‘zbekistonni barpo etish uchun chuqur bilim va malakaga ega, axloqan yetuk yoshlarga ehtiyoj juda yuqori. Zotan, yoshlikni shiddat bilan oqayotgan tizginsiz daryoga qiyoslash mumkin. U o‘z holiga tashlab qo‘yilsa, o‘zanidan toshib chiqib, atrof-javonibni vayron qilishi, agar to‘g‘ri yo‘naltirilsa, borgan joyini obod etib, bog‘-u bo‘stonga aylantirishi mumkin. Shu ma’noda, yuksak ma’naviy-axloqiy fazilatlar sohibi bo‘lgan chinakam vatanparvar yoshlarni kamol toptirishning ahamiyati beqiyosdir.

Sarvarjon G‘afurov,
Ijtimoiy-ma’naviy tadqiqotlar instituti bo‘lim boshlig‘i,
siyosiy fanlar doktori,
professor

Boshlanishi 1-sahifada.

ZABARDAST SO‘Z ZARGARI

Baxt va bahorning dono kuychisi, ulug‘ ustozimiz Oshiq Ayoz – Ibroyim Yusupov haqiqatan ham benazir shoir edi. Ustoz o‘zining ilk she’riy to‘plamini bejiz “Baxt lirikasi” (1955) deb atamagan. Chunki o‘sha damlarda zahmatkash xalqimizning yorug‘ kunlarga bo‘lgan umidlari kurtak yoza boshlagan edi. Baxtga bo‘lgan intilish qoraqalpoqning uch ulug‘ kuychisi – Kunxo‘ja, Ajiniyoz, Berdaq lirikasining qaymog‘i edi. Bu an’anani shoirning zamondosh ustozlari Abboz Dobilov, Sodiq Nurimbetovlar izchil davom ettirayotgan edilar. Oshiq Ayoz ulardan ibrat olib, ko‘plab xalqchil she’rlar yozdi. Zamonaviy qoraqalpoq poeziyasida yorqin sahifa ochgan “Kunchiqar yo‘lovchisiga”(1959) to‘plami bunga to‘la dalil bo‘la oladi. 1960-yili shoir she’rlaridan bir qanchasi o‘zbek tiliga tarjima qilinib, “Buloqlar qaynaydi” nomi bilan nozik didli o‘qirmanlarga yetib bordi. 1962-yili tarjimalar yanada to‘ldirilib, “Oltin qirg‘oq” nomi bilan nashr etildi. Bu kitoblarni o‘qigan akademik G‘afur G‘ulom navqiron ijodkorni qizg‘in qutlab:

– Ko‘ngilda sen tarannum etgan joylarni ko‘rish istagi paydo bo‘ldi! – degan ekan. Shoir ulug‘ ustozni Nukusga taklif qilib, aeroportda oqsoqol adiblar Sodiq Nurimbetov, Jo‘lmirza Oymirzayevlar bilan birga kutib oladi. Milliy an’analarga ko‘ra mehmon qiladi. Aeroportda kuzatayotganida akademik shoir shu yerdagi kitob do‘konidan H.H.Niyoziy kulliyotini xarid qilib:

– “Senga Hamza kitobini tortiq qilay, Men – G‘afurmen, sen – Ibray!” deb dastxat yozib beradi. Samolyotlarga qarab:

– Bular uzoq-uzoqlarga ucha oladi. Biroq sening kitoblaring ulardan ham olislarga parvoz qilsin! – deb duo beradi.

Akademik shoir haq ekan: shoir she’rlari “Меридианы сердса” nomi bilan rus, “Тала қыялдары” nomi bilan qirg‘iz, “Erikler gullende” nomi bilan turkman kitobxonlariga tortiq qilindi. Asarlari boshqa qit’alarda ham bosildi. Shoir A.Navoiy, A.Pushkin, U.Shekspir, T.Shevchenko, Abay, A.To‘qay asarlarini o‘z ona tiliga mahorat bilan tarjima qildi.

Shoir she’rlari xalq tili va xalq dili bilan bir:

Kiyiklar suv ichar soydan,
G‘oz, o‘rdak ko‘ldan suv ichar.
Odamning-chi, ko‘ngli qaydan,
Ko‘ngil ko‘ngildan suv ichar...

Ha, “Ko‘ngil ko‘ngildan suv ichar”(1971) to‘plami shoir ijodida yangi bekat bo‘ldi. “Bekligingni buzma sen”(1995), “Hayot, senga oshiqman”(1999), “Har kimning o‘z zamoni bor”(2004) she’riy to‘plamlari, “Sahro orzulari”(1966), “To‘maris”(1974) dostonlari, “Umrbek laqqi”(1966), “Mangu buloq”(1986) dramalari (kitoblari va asarlarining bir qisminigina sanab o‘tdik) haqida ham shunday deya olamiz. Ular hozirgi zamon qoraqalpoq adabiyotining oltin xazinasidan o‘rin oldi. O‘zbek tilida chop etilgan “Sahro orzulari”(1967), “Cho‘l to‘rg‘ayi”(1972) “Rahmat, senga zamonim”(1979), “Qoratol”(1988) kitoblari millionlab she’r muxlislari mehrini qozondi.

Ko‘p yillar davomida atoqli shoir bilan bir kitobxon, navqiron zamondosh maqomida muloqot qilib keldik. Uning yaqin do‘stlarini tanidik. Ibroyim og‘a o‘nlab hamkasblari bilan birodar edi. Ammo u zamonamizning eng zabardast so‘z zargarlaridan Qaysin Quliyev, Mustay Karim, Dovud Qo‘g‘ultinov, Rasul Hamzatov, Chingiz Aytmatov bilan uzoq yillar ijodiy davra tuzdi. Bu davrada vaqti-vaqti bilan Qoltoy Muhammadjonov, Mixail Dudin, Shukrullo, Suyunboy Eraliyev, Odil Yoqubov, Alim Keshokov, Erkin Vohidov, O‘ljas Sulaymonov, Abdulla Oripov ham ishtirok etardi. Ibroyim og‘a orqali ulug‘ Rasul Hamzatov bilan tanishdik. Shu bois yaqinda o‘zbek va rus tillarida “Dog‘iston donishmandi. Дагестанский мудрес” kitobini chiqardik. Ularning do‘stligi metindan ham mustahkam edi.

Eng yaqin do‘sti Rasul Hamzatov olamdan o‘tganida dunyo ko‘zlariga tor bo‘lib qoldi:

Kavkazning eng baland cho‘qqilari ham
Pasayib qolgandek bugun qarasang.
Patimatsiz qolgan bu yolg‘onchini
Endi sen ham tashlab ketib borasan...

Ular qirq yil mobaynida oradan qil o‘tmas do‘st bo‘lishdi. Ular Oshiq Ayozning o‘z iborasi bilan aytsak, “insoniyat or-nomusining jarchilari” edilar. Ibroyim ustoz butun vujudi bilan ijodga berildi. Birinchi qoraqalpoq baletiga libretto bitdi. Eng muhimi O‘zbekistonga o‘ng qo‘lini uzatgan, bu birdamlikdan baxt-u iqbol topgan Qoraqalpog‘iston madhiyasi matnini yozdi, xalq qalbiga hamohang so‘zlardan marjondek terdi:

Jayhun jag‘asinda o‘sgan boyterak,
Tupi bir, shoxlari ming bo‘lur demak.
Sen shunday soyali, quyoshli elsan,
Tinchlik va iqbol sendagi tilak...

Markaziy Osiyoning eng iqtidorli bastakorlaridan biri, O‘zbekiston Respublikasi san’at arbobi Najimatdin Muhammetdinovning maftunkor musiqasi madhiyaga uzukka qo‘yilgan zumrad qoshdek yarashdi. Shoir ijodi haqida akademiklardan M.Nurmuhammedov, M.Qo‘shchonov, J.Bozorboyev, taniqli munaqqid, O‘zbekiston Qahramoni I.G‘afurov, fan doktorlari va nomzodlaridan S.Ahmedov, K.Quramboyev, S.Bahodirova, K.Allambergenov, T.Mambetniyozov, Z.Bekbergenova va boshqalar mag‘zi to‘q maqolalar yozdilar. Biz o‘zbek tilida “Mening yigit vaqtim, sening qiz vaqting”, “Sahro so‘fito‘rg‘ayi” nomli ikki kitobini chop ettirdik. Ustozga hayotligi chog‘ida bergan va’damizning ustidan chiqdik.

Umr qisqa, manzil uzoq,
Yillar bizdan ketar yiroq.
Mangu qo‘shiq kabi yangroq,
Esar Jayhun shamollari...

Ibroyim og‘a olamdan o‘tganida uning tobuti tepasida tengdoshi, yana bir ulug‘ ustozimiz To‘lepbergen Qaipbergenov “Jon do‘stimdan ayrildim” deb faryod chekdi. Bu ikki ulug‘ so‘z san’atkori eng avvalo xalqlar orasidagi birodarlikni mustahkamlovchi oltin ko‘prik bo‘ldilar. Buning ajri ham bor ekan: ikkovining ham asarlari Yangi O‘zbekistonda chop etilgan “Turkiy adabiyotlar durdonalari” antologiyasiga alohida jildlar sifatida kirdi. Bugungi jahon adabiyotida ularning o‘z yorqin sahifalari borligiga shak-shubha yo‘q. Tug‘ishganlik tuyg‘usi, yurtga ehtirom, insonga mehr Oshiq Ayoz – Ibroyim Yusupov ijodining qaymog‘i edi:

Erk quyoshi ochgandir yuz,
Baxtimizni qilib ko‘z-ko‘z,
Ichi kuygan yalasin tuz,
Umrimizdir bog‘-u bo‘ston,
Sog‘ bo‘l, onam O‘zbekiston!

Yangiboy QO‘CHQOROV,
O‘zbekistonda xizmat ko‘rsatgan madaniyat xodimi

Ibroyim YUSUPOV,
O‘zbekiston Qahramoni

QALBIM JAYHUN BILAN HAMNAFAS

MENING YIGIT VAQTIM, SENING QIZ VAQTING

B...ga

ToshDU desam, darhol tushadi esga,
Mening yigit vaqtim, sening qiz vaqting.
To‘g‘ri samolyotdan tushdim-da, kechda
Yotoq joyingizning eshigin qoqdim.

Nukusda ekanda sen meni kunda,
Hatto soat sayin sog‘inar eding.
Bu gal sen ko‘rding-u meni Toshkentda,
Ma’yus miyiq tortib “senmisan”, deding.

Gulshanda ochilgan bir toza gulday,
Chiroyingga chiroy qo‘shgan ekansan.
Quvonchimni qay tarz aytishni bilmay,
Yutinib, termulib boqar edim man.

Ketdik qo‘l ushlashib ko‘chani bo‘ylab,
Unsiz kelayapmiz. Esnab qo‘yasan.
“Jonim, aytgil, kelayapsan ne o‘ylab?
Erta uchrashamiz qayerda, qachon?!”

“Erta qo‘lim tegmas… Imtihonim bor…”,
Deding o‘ynab yo‘g‘on buraming bilan.
Navoiy teatri xalq bilan bisyor,
Sen kirgach u butkul yashnab ketdi sha’n.

Zar ko‘ylak cho‘g‘ sochib yonar ustingda,
Sen aytding “Afv et, tobim yo‘q”, deding.
Va marmar zinadan epchil tushding-da,
Ketding… Men sen uchun begona edim.

So‘nggi “Kazbek”imni tutatib olib,
Uzoq tentiradim anhor bo‘yida.
Majnuntol shoxlarin suvlarga solib,
Sening sochlaringni solar o‘yimga…

ToshDU desam, hamon tushadi esga,
Mening yigit vaqtim, sening qiz vaqting…
Senga yana qaytib ozor bermasga,
Bel bog‘lab, jonimni o‘tlarga yoqdim.

Ochiq derazalar imlardi “kel” deb,
Bog‘lar derdi “qayg‘u chekma, yigitim”.
Yurakni tirnardi “Tanovar” yig‘lab,
Shamollar izg‘irdi xazonni titib…

Endi men Toshkentga borganda doim,
Senga ko‘rinmasga tirishar edim.
Bir kuni duch keldik, nogoh muloyim,
“Rostdan bu senmisan, senmisan”, deding.

Ayni sahar chog‘da ochilgan guldek,
Qiz bo‘lib jur’atga to‘lgan ekansan.
Hind qo‘liga tushgan asrandi fildek,
Unsiz yetagingda ketaverdim man.

Tovusday tovlangan o‘zbek qizlari,
Do‘stlik ehtiromin ko‘rsatib shu on
Eski do‘stlarimdek kulishib bari,
Yozdi oldimga talabalik dasturxon.

ToshDU – bilim bog‘i, yoshlar do‘stligi,
Qancha ko‘ngillarga nur berar yog‘dung!
ToshDU ming-ming qiz, yigitlar yoshligi,
Mening yigit vaqtim, sening qiz vaqting…

QORAQALPOQNI KO‘P MAQTAMA KO‘ZIMCHA

Bir xalq ko‘rdim, yuragi
qovurg‘asidan ko‘rinar.
Mixail Lukonin

Qoraqalpoqni ko‘p maqtama ko‘zimcha,
Qarmoqqa tez tushadigan baliqman.
Har kimning bor ojiz joyi o‘zicha,
Cho‘rtanimday sal anqovroq xalqman.

Bu kishini ko‘zga maqtashdan ko‘ra,
Yaxshisi so‘k, topib nafli nuqsonin.
“Qoraqalpoq yaxshi xalq-da!” deganda,
Bobom yechib berib ketgan chakmonin.

Yolg‘iz otin so‘yib berib qo‘noqqa,
Yayov qolib bu el talay bo‘lgan zor.
Shuni aytib agar yana maqtasang,
Muruvvatlar qilib tashlar ustuvor.

Bekligi ko‘p jo‘shib ketsa bu millat,
Dostonlarni to‘qir go‘yo matodan.
Barcha xalqni qoraqalpoqdan chiqazib,
O‘z tarixin boshlar Odam Atodan!

Mehnat desa yeng shimargan polvonday,
Aravada tog‘ keltir de, keltirar.
Do‘stlik desa, yulduz topib olganday,
Oq ko‘kragin ezgulikka to‘ldirar.

Yomon ko‘rsa, “seni yomon ko‘rdim!” deb,
To o‘zingga aytmaguncha tinmaydi.
Bir pul topsa, “mana, men boy bo‘ldim” deb,
Barin yumshab qaytmaguncha tinmaydi.

Shumlik qilsa sir oldirar boladay,
Ko‘ngilchanlik, bo‘shligiga kuyaman.
Lekin uning poyoni yo‘q daladay,
Azamatlik keng fe’lini suyaman.

Toyin maqtab, otin minsang sinamas,
Men bu elning xush xulqiga bergum tan.
Mening qalbim Jayhun bilan hamnafas,
Sal narsaga jo‘shadigan xalqman.

Yaxshi so‘z jon ozig‘idir, naql bor,
Xushomadga har kim havas o‘zicha.
Shundayam, bir o‘tinchim bor, odamlar:
Qoraqalpoqni ko‘p maqtamang ko‘zimcha.

NAVOIYGA

Sen armonsan cho‘lga bitgan bog‘ bo‘lib,
Soyali, mevali bir daraxt bo‘lib,
Zamonlar dovuli chayqagan sayin
Jamoling qulf urgan zarvaraq bo‘lib.

Yetti iqlim guzarida bir gumbaz
Davrlarning ofatidan yiroq bo‘lib –
Ul turar. O‘tar takabbur podsholar
Dunyoga yaxshi-yomon qo‘noq bo‘lib.

Go‘zallik iqlimin etding nurafshon,
Zulmatda porlagan shamchiroq bo‘lib.
Avlodlar hurmating bajo keltirur,
Seni eslab yurar vaqtichog‘ bo‘lib.

Sahro gullarini sochay poyingga,
Navoiyni suygan qoraqalpoq bo‘lib,
Ibroyim der: ulug‘ ruhing oldida
Bosh egayin shogirding Berdaq bo‘lib.

MAXTUMQULIGA

El hosil moliga bozor topolmay,
Cho‘lda ko‘chgan karvonmisan, nesan sen?
Ko‘krakda g‘am bo‘lib, sirtga chiqolmay,
Ichda ketgan armonmisan, nesan sen?

Sellar quturmasa Atrakda soyda,
“Qut qochdi” deb Gerkez qochar ul joydan.
Chopilmagan qilich, mardga zor maydon,
Surilmagan davronmisan, nesan sen?

Yashmoq tishlab, gulyoqalar toqinib,
Oq yuzingga qora ro‘mol yopilib,
Ayriliqdan bag‘ri o‘tda yoqilib,
Yig‘lab ketgan jononmisan, nesan sen?

Zargarsiz zarmisan, bog‘bonsiz bo‘ston,
Qalamsiz yurakka bitilgan doston,
Cho‘lda G‘arib Shohsanamga qovushgan,
Go‘zal ko‘shki ayvonmisan, nesan sen?

Go‘zal mohir usta to‘qigan g‘oli ,
Sotib ola bilmas dunyoning moli.
Vaqti kelib o‘ngdan esmay shamoli,
Sovrilmagan xirmonmisan, nesan sen?

Yetti iqlim kalitin zehnga solib,
Gul yaprog‘in xazon ayozi qorib,
Johillik dardiga darmon axtarib,
Topmay ketgan donomisan, nesan sen?

Shodmon davron kelib, gullab diyoring,
Zar zargarin topdi, karvon bozorin.
Yangi avlodlarga to‘lib guzaring,
Chechak otgan bo‘stonmisan, nesan sen?

Ibroyim der: chin shoirlik yo‘lisan,
Sen odam ko‘nglining so‘lmas gulisan,
Qo‘shiqning tangrisi Maxtumqulisan,
Teng-toyi yo‘q turkiy zabon chechansan.

VATAN

Sen, ey amri vojib, oliy hukmdor,
Ne qudratsan, qalbga hokimlik etgan?
Biz tugul, ne ulug‘, dono shoirlar
Sening ta’rifingni aytolmay ketgan…

Bag‘ringda qancha xalq – mardonalar bor,
Ular g‘ururini ko‘tarolmas tog‘.
Biroq sensiz ular – qanotsiz shunqor,
Qaynoq mehri senga baxshida har chog‘.

Mehnat va aqldan obro‘si baland,
Ulug‘lar yashaydi bag‘ringda omon.
Biror nomard senga berar bo‘lsa pand,
Chaqirsang, “labbay” deb kelar shu zamon.

Biri otdan tushib, biri – taxtidan,
Gunohkor bolangday koringga yarar.
“Vatan” desa olov to‘smas shaxdidan,
O‘qqa kiprik qoqmay tippa-tik qarar!

SOG‘INISH

Sahar vaqti chiqsam Ma’shuq tog‘iga,
Sharqdan kulib boqdi Zuhro yulduzi.
Kumush buloqlarning sho‘x qaynashi ham
Seni esga soldi, Amuning qizi.

Tog‘dan bulutlarni haydasa shamol,
Silkib turgandaysan menga oq ro‘mol,
Suv ichishga kelgan yeldek sho‘x marol
Senga o‘xshab ketdi, Amuning qizi.

Go‘yo cho‘ng Elbrus osmonga tekkan,
Bulutlar mahliyo, boshini eggan,
Bahor bayramida oq ko‘ylak kiygan
Paytlaring yod etdim Amuning qizi.

Shamol shildiratsa tollar yaprog‘in,
Seni keldimi deb aldandim tag‘in,
Kakliklar gurlashib uchgani sayin
Xandangni eslatar, Amuning qizi.

Ko‘rsam jimirlagan suvlarin soyning,
Tinglab cho‘pon chalgan shodon surnayin,
Shunda bir sen bo‘lib shodligim, qayg‘um,
Ko‘z oldimda turding, Amuning qizi.

Narzan buloqlari qandayin shinam,
Sening ko‘ngling yanglig‘ tiniq va ko‘rkam,
Tog‘lar uyg‘onadi, qalbimda bir g‘am –
Orzuyim o‘zingsan, Amuning qizi.

Sog‘inching tugatdi bor toqatimni,
Tosh ustida turdim o‘qib xatingni,
Yozsam yosh emanga o‘yib otingni,
Tog‘lar yodlab oldi, Amuning qizi.

Beshtov jilvalanib turar qoshimda,
Bulutlar o‘rmalar xarsang toshida,
Har kim kuyar bo‘lsa sevgi yoshida,
Mendek bo‘lib kuysin, Amuning qizi.

TUG‘ISHGANLIK

Tarixlarga guvohli so‘z,
Har bir dardga davoli so‘z,
Muqaddas so‘z, duoli so‘z:
Tug‘ishganlik, tug‘ishganlik.

Or-nomus, vijdoni sherik,
Moli bilan joni sherik,
Tomirdagi qoni sherik,
Qon-qardosh so‘z – tug‘ishganlik.

Bir o‘choqqa o‘t yoqtirgan,
Bir yaylovda mol boqtirgan,
To‘y-hashamda ot choptirgan,
Rizqi yo‘ldosh tug‘ishganlik.

Bir tandirga non yoptirgan,
Zarur narsangni toptirgan,
Bevaqt eshik qoqtirgan,
Tug‘ishganlik, tug‘ishganlik.

O‘zbekni o‘z og‘am etgan,
Ulkan baxtni in‘om etgan,
Bir qozonda osh damlatgan,
Mehri issiq tug‘ishganlik.

Suvimni daryodosh etgan,
Elimni do‘st-qardosh etgan,
Turkmanga nag‘madosh etgan,
Xosiyatli tug‘ishganlik.

Qozoqlarga toy so‘ydirgan,
Qirg‘izlarga qo‘y so‘ydirgan,
O‘tov tiklab, bosh qo‘ydirgan,
Himmatli so‘z – tug‘ishganlik.

Daryoni daryoga qo‘shgan,
Fazolarning sirin ochgan,
Bir oiladek uyushgan,
Mangu yasha, tug‘ishganlik.

TOSHQIN BO‘LIB OQIB O‘T

Zamonang bor, yayrab davron surmoqqa,
Daryo bo‘lsang, toshib-toshib oqib o‘t.
Yelman desang, shamolday chop to‘rt yoqqa,
Bulut bo‘lsang, ko‘ngillarga yog‘ib o‘t.

Gulman desang, xumor boqtir ko‘zlarni,
Tilman desang, marjonday tiz so‘zlarni.
Qon-qardoshdan burma aslo yuzlarni,
Goh-gohida eshigini qoqib o‘t.

Botir bo‘lsang, arg‘umoqday ko‘pik soch,
Shunqor bo‘lsang, yozgin samoda quloch,
Keng fe’l bo‘lib el-yurtingga quchoq och,
Havolanmay, sen muloyim boqib o‘t.

Vaqt g‘animat, bilgin olmosdan qimmat,
Unutma, bu gaplar emas behikmat,
Er yigitda bo‘lsin saxovat, himmat,
Tog‘lar osha chaqmoq bo‘lib chaqib o‘t.

Yoshlik fasli yozilmagan bir doston,
Dog‘ tushmasin unga, avayla, inson,
Yashash Yaratgandan bizgadir ehson,
Tiriklik bir marta berilar faqat.

2024-yil 3-may
№ 19(19)

BEDOR O'Y

VIJDON – BIRLAMCHI!

Milliy serialchilik haqida ayrim mulohazalar

Keyingi yillarda matbuot va ijtimoiy tarmoqlarda seriallarning saviyasi xususida ko'p va xo'b yozildi. Ular bir joyga jamlansa, katta seriallarga ssenariy bo'lgulik, bo'y baravar bitiklar hosil bo'lsa ajab emas. Ammo aksariyat tanqidlar amaliy takliflardan xoli bo'lgani vajidanmi yoki ularda vazmin tafakkurdan ko'ra ehtirosu hayajonning toshi og'irroq kelgani sababmi, ishqilib, jabhada o'zgarish ro'y berishi, "muz ko'chishi" qiyin kechayotir.

Bugun milliy serialchilikni rivojlantirish masalasi yana kun tartibiga qaytdi. "Chin so'z – mo'tabar, yaxshi so'z – muxtasar", deydi hazrat Alisher Navoiy. Ammo millat ma'naviyati va ma'rifatida taqdirulamal ahamiyat kasb etgan ushbu mavzu do'ppini bir chetga qo'yib, batafsilroq mulohaza yuritishni taqozo etadi.

Dunyoda serial shunchaki ermak, tomosha, vaqtni o'tkazish vositasi emas, balki kuchli mafkuraviy qurolga aylangan. Media olami shunchalik qudratga ega bo'lib boryaptiki, biror bir mediamahsulotning ommalashuvi, yetti iqlimga tarqalishi uchun gohida ko'z ochib yumgunchalik fursat kifoya qilmoqda. Ayniqsa, ijtimoiy tarmoqlarda boshqalarning videosi fonida foydalanuvchiga o'z lavhasini tayyorlashiga imkoniyat beruvchi algoritm son-sanoqsiz videomahsulotlarning paydo bo'lishiga olib kelyapti. Media orqali dunyo ahlining yurak urishiga qadar nazorat qilish, zamonaviy tilda aytganda, trendlar orqali omma ongini manipulyatsiya etish mumkin bo'lib qoldi. Yashin tezligida, xuddi virusday tarqaladigan "chellenj"larga yoshlar tugul, katta avlodning ham ko'zi o'rgandi. Dunyo ahli qisqa videolar – vaynlarga mukkasidan ketgan bo'lsada, seriallar ham ommabop, ularga qiziqish susaygani yo'q.

"O'zgarishlar shamoli esganda nodon kimsa devor quradi, oqil inson esa tegirmon barpo etadi", deydi xitoyliklar. Biz ham o'zgarishlar shamolidan oqilona foydalanmog'imiz lozim.

Bizning jamiyatda ham seriallarga bo'lgan talab aslo kamaygani yo'q. Har bir oilada ertalabki yoki kechki taom vaqtida serial tomosha qilish odat tusiga kirgan. Garchi smartfonlar navqiron avlodni televizordan uzoqlashtirayotgan bo'lsada, serialsevarlar safi u qadar siyraklashgani yo'q.

Afsuski, mana shunday sharoitda milliy seriallarimizning saviyasi maqtagulik emas. Muhtaram Prezidentimiz Ma'naviyat va ma'rifat kengashining o'tgan yil dekabr oyida bo'lib o'tgan kengaytirilgan yig'ilishida bu borada o'z xavotirlarini bildirdi. Davlatimiz rahbari milliy seriallarni ishlab chiqarish bo'yicha mavjud tizimni tubdan isloh etish, bu yo'nalishda ijodkorlarimizni qo'llab-quvvatlash kabi choralar milliy seriallarimizni g'oyaviy-badiiy va texnik jihatdan jozibali, hamma qiziqib ko'radigan darajaga yetkazishga ko'mak berishini qayd etdi. Shu maqsadda Milliy seriallar ishlab chiqarish konsepsiyasini yaratish zarurligi ta'kidlandi.

Seriallar sifati borasidagi muammolardan xabardor soha mutaxassislari bu haqda ko'pdan buyon bong urib keladi. Men ham bir muddat ushbu sohada ishlaganim bois ularning dard-u hasratini yaxshi tushunaman. Sifatli tasvir xamirdan qil sug'urgandek osongina paydo bo'lmaydi. Ayniqsa, bugungi zamonda bir daqiqalik mediamahsulot yaratish uchun falon pul ketishi sir emas. "Yangamning oshini shirin qilgan akamning masallig'i bo'ladi", degan gap bejiz aytilmagan. Tan olish lozimki, hozirgi vaziyatda sifatli seriallar uchun aksar telekanallarning "cho'ntagi"da yetarli mablag' mavjud emas. Demak, bu muammoni yechish uchun katta byudjetga ega bo'lish va aniq bir mexanizmni joriy etish kerak. Mablag' masalasini-ku hal qilsa bo'lar, ammo pul topilgan taqdirda ham yangi ijodiy qon zarur bo'ladi. Chunki ayni paytda serial ishlayotgan ijodkorlar yangi davrga hamqadam va hamnafas bo'lmoq uchun ko'p izlanishi, talay dovonlardan oshishi talab etiladi.

Xorij seriallari xususida gap ketganda ayrim ziyolilarimiz ulardan butunlay voz kechishni taklif etadi. Ammo bu keskin qadam qanchalik to'g'ri? Xorij seriallarining barchasi ham ma'naviy-axloqiy mezonlarimizga zidmi? Nazarimda, sifat bosqichiga chiqqunimizga qadar xalqimiz mentalitetiga mos keladigan, syujeti va g'oyasida buzuqlik bo'lmagan sara seriallarni tarjima qilish va efirga berishga e'tibor qaratishimiz lozim. Chunki ilm-fan kabi san'at sohasida ham mahdudlik hech qachon yaxshilikka olib kelmaydi.

Xorijiy seriallarni televideniye efiridan olib tashlash maqbul yechim emasligini yaqin vaqtlarda internet platformalarida shuhrat qozongan "Qog'oz uy", "Kalmar o'yini", "Uensdey", "Yigit so'zi" kabi veb-seriallar ko'rsatib berdi. Serialga badiiy kino, "art haus" mezonlariga ko'ra yondashish to'g'ri emas. Chunki janr talabiga ko'ra, serialning asosiy vazifasi baribir tomoshabinning vaqtini unumli o'tkazish, uning ko'nglini chog' etish, mazmunli istirohat tuhfa qilishdan iboratdir.

Serial ko'rish – xalqimizning sevimli mashg'ulotlaridan. O'zbekistonga dastlab o'tgan asrning 90-yillarida Lotin Amerikasi seriallari "import" qilina boshlagan. O'sha yillari televideniye orqali efirga uzatilgan "Morena Klara" mamlakatimizda eng ommalashgan dastlabki seriallardan biri bo'ldi. Keyinchalik "Esmeralda", "Gvadelupe" ko'pchilikning xayolini "o'g'irladi". Meksika seriallari hamisha dunyo bo'yicha yuqori reytingda turgan. Tegirmon navbati bilan deganlaridek, keyinchalik koreys seriallari o'zbek telekanallarini zabt etdi. Dastlab zamonaviy, ishq-muhabbat mojarolariga bag'ishlangan "Qish sonatasi", "Qalbim chechagi", "Yoz ifori", "Kuz ertagi" kabi kinomahsulotlar namoyish qilingan bo'lsa, keyin "Saroy javohiri", "Dengiz hukmdori", "Jumong" kabi tarixiy mavzudagi seriallar tilga tushdi. Shundan so'ng efirlarimizda turk seriallari paydo bo'ldi. Bular ham dastlab anchayin maishiy mavzudagi kartinalar edi. "Qashqirlar makoni" esa mislsiz darajada katta qiziqish bilan ko'rildi. Yaqin-yaqingacha ham xususiy telekanallarda asosan turk seriallari namoyish etilardi. Ammo internetning keng quloch yozgani bois so'nggi yillarda namoyish etilayotgan seriallarning hech biri avvalgilaridek ommalashgani yo'q. Chunki kinomahsulot ko'p, ko'raman degan mardumga platforma ham, serial ham bisyor.

Bundan o'n-o'n besh yil oldin serial uchun asosiy platforma televideniye hisoblanardi. Bugun esa buning uchun alohida platformalar yaratilgan. Birgina "YouTube" tarmog'iga yuzlab o'zbek seriallari joylangan. Keyingi vaqtlarda veb-seriallar ommalashib borayotgani ham bu boradagi tendensiyalarning o'zgarayotganidan

darak beradi. Bugun 15-20 daqiqaga mo'ljallangan 10 qism atrofida ishlanayotgan veb-seriallar butun dunyoda eng xaridorgir va tomoshabop bo'lib turibdi. O'zbekistonda ham veb-seriallar ishlanyapti, ammo ularning aksari hozircha havaskorlik darajasida. Bu format kinoga ancha yaqin bo'lgani, ijodkorlar uchun tasvirga olish nisbatan kamxarjroq ekani, tomoshabin uchun esa ko'rishga ko'p vaqt talab etmasligi kabi omillar sababli tez ommalashmoqda. Demak, Milliy seriallar ishlab chiqarish konsepsiyasida ham veb-seriallarga alohida o'rin ajratish maqsadga muvofiqdir.

San'at va sanoat chegaralari qorishib ketgan bir davrda dunyodagi qator davlatlar serial ortidan kattagina daromad ko'rayotir. Ulardan biri – Turkiya. Statistikaga qaraydigan bo'lsak, hozirda Turkiya teleseriallar eksporti bo'yicha Janubiy Koreya, Meksika, Braziliya kabi "eski gvardiya"chilarni ortda qoldirib, AQSh va Buyuk Britaniyadan keyin uchinchi o'rinni egallagan. Hammasi 2011-yilda suratga olingan "Muhtasham yuz yil" serialidan boshlangan. Tarixiy mavzudagi kartina nafaqat dunyo bo'ylab millionlab tomoshabinga ega bo'ldi, balki boshqa turk seriallariga ham yo'l ochib berdi. Tahlillarga ko'ra, 2022-yilda Turkiya milliy seriallar eksportidan 600 million dollar foyda ko'rgan. Bu ko'rsatkich tez orada milliard dollarga yetishi taxmin qilinmoqda. Ispaniya, Saudiya Arabistoni va Misr 2023-yilda turk seriallarining eng yirik "importchi"lariga aylangan.

Turkiyada serialning bir qismini suratga olish uchun o'rtacha 200 ming dollar sarflanarkan. Liboslar, pardoz-andoz, dekoratsiya binoyidek. Asosiysi, aktyorlar o'z ishiga vijdonan yondashadi, bir necha oy davomida rolga hozirlik ko'radi, chin dildan, chuqur iztirob va teran mas'uliyat bilan o'ynaydi. Siz ularga ishonasiz va hamdardlik tuyasiz. Voqealarning qanday rivojlanib borishini oldindan anglashga harakat qilasiz. Ssenariy mualliflari, rejissyorlar va operatorlar chet elga sayohat qilish, G'arb mutaxassislari tajribasini o'rganish uchun mablag'ni ham, vaqtini ham ayamaydi. Shu bois Turkiya garchi to'liq metrajli kinematografiyada ulkan muvaffaqiyat qozona olmagan bo'lsa-da, serialchilik borasida dunyoda o'z o'rnini topa bildi.

Deylik, Rossiyada yuqori sifatga ega bo'lgan seriallar odatda 8-16 qismdan iborat bo'ladi, 300-350 qismlilari Pushkin vatanida aytarli qiziqish uyg'otmaydi. Turkiyada esa unday emas: turk tomoshabini 15 qismli seriallarni xushlamas ekan. Yunus Emro yurtida 40-60 qismli seriallarning bozori chaqqon ekani barcha Sharq xalqlariga xos "Ming bir kecha" kabi uzun sarguzashtlarga o'chlik bilan izohlansa, ajab emas.

Turk kinoijodkorlari adaptatsiyani ham mohirona o'zlashtirishga muvaffaq bo'ldi. Dastavval, o'zlarining mumtoz asarlari, mashhur xorijiy seriallarni qayta tiklashdi. Bunda ma'lum bir qonun-qoidalarga rioya etiladi, albatta. Masalan, asl voqelik serialning o'rtalarida tanib bo'lmaydigan darajada o'zgaradi.

Biz hamma muammoning sababi-yu yechimi pulda deb bilamiz. Vaholanki, ma'naviyat va madaniyat sohasida, eng avvalo, vijdon birinchi o'rinda turmog'i darkor. Negaki, vijdonli odamgina xalq ma'naviyati, millatning ertangi kelajagi uchun qayg'uradi. Rejissyor Jahongir Qosimovning "Dev va pakana" filmida rahmatli Obid Asomov Polvonga qarata: "Bular dunyoni pul bilan o'lchaydi, somsa bilan o'lchaydi", deb ta'na qiladi. Albatta, tadbirkor zoti foydani ko'zlaydi. Kino sohasiga pul tikadigan sarmoyadorlar ham birini o'n, o'nini yuz qilmoqni o'ylashi tabiiy. Savdoni chaqqon qiladigan asosiy omil – reyting. Asl maqsad manfaat bo'lgani vajidan reyting ortidan quvish, ommaga xush keladigan g'ozi yengil mavzular atrofida o'ralashish holati ko'p uchrayapti.

Aslida, ma'naviyat va madaniyat mahsullarini reytingga qarab saralash maqbul ish emas. Muqoyasa uchun futbol va shaxmatni olaylik. Ikkalasi ham sport turi. Ammo kontingent yig'ish borasida shaxmat futbolga teng keladimi? Holbuki, shaxmat millat tafakkuri darajasini ko'rsatadi-ku! Reyting, pul va jamiyatning kelajagi... Xo'sh, qay birini tanlash kerak? Hamma narsani reytingga taqayverib, millatning kelajagini boy berib qo'ymaymizmi?..

Shu o'rinda ikki og'iz izoh. Mulohazalarimiz reyting usulidan butkul voz kechish ma'nosida

talqin etilmasin. Masalan, xorijiy seriallarni tanlashda uning mavzusi, auditoriyaning qiziqishini hisobga olgan holda, bolalarbop, oilaviy, tarixiy, tarbiyaviy kabi har bir yo'nalish bo'yicha alohida reyting tizimi joriy etilishi zarur.

Soha mutaxassislarining fig'oni falakka chiqishi bejiz emas. Ular bilan suhbatlashsangiz, milliy seriallar borasida aniq aybdor yo'q degan to'xtamga kelasiz. Chunki hamma aybni bir-biriga to'nkaydi. Ammo milliy seriallar konsepsiyasini tuzish masalasiga davlat rahbari darajasida e'tibor qaratilgani vaziyatning nechog'li murakkab ekanidan dalolat beradi.

Sir emas, aksar seriallarimizda asosiy rakurs maishiy mavzularga qaratiladi. Mavzular ham yakrang. Men bir tomoshabin sifatida harbiylar, shifokorlar, ishlab chiqarish vakillari, fermerlar, o'qituvchilar hayotidan naql qiluvchi qiziqarli seriallar ko'rgim keladi. Shunga ko'ra, mavzu va yo'nalishlar bo'yicha reyting mezonini ishlab chiqish kerak, deb hisoblayman. Reytingni belgilashda shifokorlar haqidagi serialni 100 ming odam ko'rganini sevgi-muhabbat haqidagi serial 800 ming marta tomosha qilinganiga teng deb hisoblansa ma'qul bo'ladi, nazarimda. Ya'ni, ko'rimlilik borasida badiiylik, mavzu va g'oya inobatga olinishi adolatdan bo'ladi. Badiiy kengashlarning faoliyat olib borgani foydali, ammo kengash a'zolarining mas'uliyati ham moliyaviy masalalarga borib taqaladi. Jamoatchilik asosida ishlash, a'zolarni mas'ul idoralardan belgilash, arzimagan choychaqa evaziga tog'day mas'uliyatni Badiiy kengash zimmasiga yuklash kabi amaliyot o'zini oqlamayapti. Bu borada ham aniq tizim ishlab chiqish barobarida seriallar mavzusini kengashlararo muvofiqlashtirish ham kerak bo'ladi.

Bir paytlar "Ko'ngil ko'chalari", "Shaytanat" kabi seriallarimiz xalqimiz tomonidan suyib tomosha qilingan. Keyinchalik efirga berilgan "Qaytar dunyo", "Tutash taqdirlar", "Opa-singillar", "Hayot jilg'alari", "Mehmonjonlardan aylanay" seriallari ham badiiy saviya, mazmun va g'oya jihatidan ancha bama'ni edi. Bugun esa ikki tomchi suvday bir-biriga o'xshash, mavzusi va g'oyasi bo'sh, real hayotdan uzoq, zo'rma-zo'raki sahnalarga boy seriallar ko'paygani kishini o'ylantiradi.

Birinchidan, milliy seriallar uchun yetarli byudjet va mavzular rang-barangligi masalasini hal qilish lozim. Chunki tomoshabin serialdagi syujetdan tashqari undagi mujda – "messej"larni o'zi bilmagan holda ongostida saqlab oladi. Bunda o'z sohasining mutaxassisi bo'lgan ijodkorlar jamoasini yig'ish va ularni badastir shart-sharoit bilan ta'minlash zarur. Eski naqlga muvofiq, chumchuq so'ysa ham qassob so'ygani, ssenariylarni yozishga professional yozuvchi va dramaturglar jalb etilgani ma'qul.

Ikkinchidan, maqola avvalida ta'kidlaganimizdek, xalqimiz mentalitetiga uyg'un, yuksak badiiy saviya va mazmunga ega xorijiy seriallarni saralash kerak. Chunki ayni paytda telekanallarning efir vaqtini milliy seriallar bilan to'ldirish imkonsiz. Xorijiy seriallarni efirga berish orqali esa tomoshabinga sifatli kontent tuhfa etish vazifasi birmuncha osonlashadi.

Uchinchidan, serialchilikka iste'dodli yoshlarni jalb qilish, jumladan, veb-seriallar ishlashga kengroq imkoniyat yaratish lozim. Bu orqali internet platformalarini ham sifatli milliy kontent bilan boyitish mumkin. Istaymizmi, yo'qmi, zamon bilan hamnafas bo'lish ko'p jabhalarda yutqiziqlarning oldini oladi.

Shuningdek, seriallarning g'oyasi va ssenariysi uchun kreativ yondashuv, ilg'or ijodkorona yondashuvlarni qo'llab-quvvatlash zarur. Rag'bat bo'lmagan joyda ijodiy izlanish bo'lmaydi. Ijodkorlardan esa yuksak mas'uliyat bilan birga fidoyilik ham talab etiladi. Shundagina xalqimizga sifatli milliy kontent taqdim etish masalasida olg'a qadam tashlagan bo'lamiz.

Olimjon DAVLATOV

TARIX VA TAQDIR

XIVALIK JADID MULLA BEKJON

Mulla Bekjon Rahmon XX asr boshlarida Xorazmda madaniyat va ma'rifatga oid ko'pgina asarlarni to'plab, nashr qilish bilan birga, bu yo'nalishda tadqiqot ishlarini ham olib bordi. U 1887-yili Xivada ma'rifatli oilada tavallud topgan. Otasi Rahmonbergan mahram Xiva xonligida bosh vazir lavozimida ishlagan taraqqiyparvar, islohotchi davlat arbobi Islomxo'janing ish yurituvchisi bo'lib, shaharda kasalxona, pochta, telegraf, qator madrasalar va minoralarni barpo etishda bosh-qosh bo'lgan. Bekjon yoshligidan ilm-ma'rifatga ishtiyoq ruhida ulg'ayib, maktab va madrasalarda tahsil oladi. Otasi Islomxo'ja yordamida o'g'lini Istanbul seminariyasiga o'qishga yuboradi. Mulla Bekjon 1913–1918-yillarda Turkiyada diniy va dunyoviy bilimlarni puxta egallaydi. Aynan o'sha kezlarda u Ismoil G'asprali boshchiligidagi yosh turklar harakati bilan yaqindan tanishadi. Natijada Xivaga qaytgach, yosh xivaliklar harakati safiga qo'shilib, ma'rifatparvarlik g'oyalarini targ'ib qila boshlaydi.

1920-yili Xiva xonligi o'rnida tashkil qilingan Xorazm Xalq Respublikasining I qurultoyida Mulla Bekjon xalq maorifi noziri etib saylanadi. Shu bilan birga, madaniyat noziri sifatida ham faoliyat yuritadi. U Karim Qori Niyoziy bilan birgalikda sobiq xon saroyida yetim bolalar uyini ochib, o'qituvchi va tarbiyachilarni jalb qiladi. O'sha yilning oktyabr oyida Mulla Bekjon taftish noziri lavozimiga tayinlanadi. U Xorazm Xalq Respublikasi markaziy ijroiya qo'mitasining ish boshqaruvchisi, hukumat a'zosi sifatida ham o'zining tashkilotchilik qobiliyatini namoyon qiladi. Xususan, Buxoro va Xorazm Respublikalari o'rtasida iqtisodiy-madaniy hamkorlik shartnomasining tuzilishida faol ishtirok etadi. 1920–1924-yillarda Xorazm Xalq Respublikasining Moskvadagi muxtor vakili vazifasini ham bajaradi.

Asli mutaxassisligi adabiyotshunos hisoblangan Mulla Bekjonning ilmiy-ijodiy tarjimai holi haqida juda kam ma'lumot saqlanib qolgan. Taniqli olim Naim Karimov keltirgan ma'lumotlarga ko'ra, xorazmlik shoir, keyinchalik qatag'on etilgan Qurbon Beregin o'tgan asrning 20-yillarida Xorazmda yuz bergan voqealar, jumladan, Mulla Bekjon Rahmon o'g'li kabi ziyolilar hayoti aks ettirilgan 15 bosma taboq hajmli tarixiy asar bitgan. Afsuski, u qamoqqa olingach, mazkur asari ham yoqib yuborilgan. Ba'zi ma'lumotlarga ko'ra, Bekjon Rahmon o'g'li Abdurauf Fitratning yaqin maslakdoshi bo'lgan. Adabiyotshunos olim, professor, H.Boltaboyevning ta'kidlashicha, Fitratning Buxoro amirligining o'sha paytdagi tuzum va hayoti tanqidiy yoritilgan "Begijon" (1916) pyesasi aynan Bekjon Rahmon o'g'liga bag'ishlangan ekan. Ammo bu asar ham bizgacha yetib kelmagan.

Mulla Bekjon o'zining qisqa umri davomida salmoqli ishlarni amalga oshirdi. U madaniyat va ma'rifat sohasiga oid qimmatli ma'lumotlarni to'plash va o'rganish orqali adabiyot, musiqa, pedagogika, tilshunoslik, tarix fanlariga oid "Otalar so'zi", "Xalq adabiyoti", "Xorazm musiqiy tarixchasi", "Kattalar alifbosi", "O'qish kitobi", "Lotin yozuvi", "O'zbek orfografiyasi haqida ocherklar", "Xorazm tarixi ocherklari", "She'rlar yug'urmi" kabi asarlarni yaratdi.

Shuningdek, Xorazmda dunyo yuzini ko'rgan dastlabki gazeta – "Inqilob quyoshi"ning birinchi mas'ul muharriri sifatida ham qizg'in faoliyat ko'rsatdi. U o'sha davrda "Qizil Xorazm", "Xorazm xabarlari", "Maorif", "Yoshlar ovozi", "Ishchilar tovushi", "Yordam", "Qopqon" kabi gazetalarning paydo bo'lishida ham muhim rol o'ynadi. Ayniqsa, xivada qog'oz fabrikasi barpo etilishida ham munosib xizmatlari bor. Taniqli sharqshunos A.N.Samoylovich bilan hamkorlikda ko'plab folklor va yozma adabiyot namunalarini rus tiliga tarjima qilib, Sankt-Peterburg shahrida chop etishga muvaffaq bo'ldi.

Mulla Bekjonning milliy madaniyatimiz oldidagi yana bir ulkan xizmati shundaki, u Xiva xonligi tugatilgach, Toshhovli binosida talon-toroj etilish xavfi ostida qolgan ko'plab madaniy boyliklarni to'plab, davlat muzeyini tashkil qildi va o'zi unga rahbarlik qildi.

Mulla Bekjon musiqashunoslik ilmidan ham yaxshi boxabar edi. U 1922-yili Xivada ilk musiqa maktabini tashkil qilib, Matyusuf Xarratov kabi bir qator taniqli san'atkorlarni ishga taklif qiladi. Albatta, u faqatgina maktabni ochish bilan maqsadga erishib bo'lmasligini yaxshi anglagan. Shu bois u ushbu maktab o'quvchilari uchun darslik va o'quv qo'llanmalarini yozishga kirishadi. Uning Muhammad Yusuf Devonzoda bilan hammualliflikda yozilgan va 1925-yili Moskvada chop etilgan "Xorazm musiqiy tarixchasi" kitobi o'zbek musiqashunosligida alohida o'rin tutadi.

Taassufki, ushbu maktab turli bahonalar tufayli ikki yildan so'ng tugatildi. 1927-yili Samarqandda musiqa va xoreografiya instituti ochilgach, Matyusuf Xarratov o'sha yerga ishga taklif qilindi. Uning tavsiyasiga asosan sobiq Xiva musiqa maktabining o'quvchilari Rahmon Ollaberganov, Sharif Ramazonov, Sharif Solayev mazkur institutda o'qishni davom ettirishadi. Bu sozandalar keyinchalik Toshkent davlat konservatoriyasida ham sirtdan ta'lim olib, respublikamizning turli hududlarida samarali faoliyat ko'rsatishgan.

Shubhasiz, bunday taraqqiyparvar insonlarning milliy davlat tuzish, xalqning azaliy qadriyatlarini asrab-avaylash va rivojlantirish, mahalliy yoshlarga dunyoviy bilimlarni o'rganish va diniy ma'rifatni asrab-avaylash bilan bog'liq g'oyalari Sho'rolar mafkurasiga zid hisoblanar edi. Shu bois uning ham hayoti fojiali tugadi. Atoqli ma'rifatparvar Mulla Bekjon 1929-yili Amudaryoda suzib ketayotgan kemada qizil chekistlar tomonidan otib o'ldirildi.

Atoqli ma'rifarparvar Zaki Validiy To'g'on o'zining "Xotiralar" kitobida "Mulla Bekjon Xivada zamonaviy madaniyatni rivojlantirish uchun katta fidoyilik ko'rsatdi. Agar Rusiya xalaqit bermaganida, ular yosh Xiva hukumatiga katta xizmat qilgan bo'lur edilar", deb yozadi.

Sobiq tuzum davrida Mulla Bekjonning ham faoliyatiga salbiy baho berib kelindi. O'sha davr ma'rifiy tarixiga bag'ishlangan tadqiqotlarda u burjua millatchiligi g'oyasini ilgari surgan shaxs sifatida tilga olindi. Mustaqillik sharofati bilan yurtimizda Mulla Bekjonning ham faoliyatiga xolis baho berilib, ilmiy-ma'rifiy merosi atroflicha o'rganilmoqda. Lekin afsuski, bu inson haqida to'liq ma'lumot beruvchi manbalar haligacha topilgani yo'q. Kelgusi tadqiqotlar natijasida bu borada ham yangi faktlar aniqlanib, yurtdoshlarimiz xivalik taniqli ma'rifat fidoyisining ibratli hayoti va faoliyatidan chuqurroq boxabar bo'lishiga ishonamiz.

Botir MATYAQUBOV,
san'atshunoslik fanlari nomzodi.

TABDIL

NIMA QAYOQQA KETADIR?

JULQUNBOY

Ishchining topqani xo'jayinning xaltasig'a ketadi.

Sovdagarning topqani o'g'ul to'yisig'a ketadi.

Toshkand ko'nchilarining topqani qishliq to'kma bilan yozliq gapka ketadi.

Qimorbozning topqani gartkam bilan to'rtta oshiqqa ketadi.

Bedanabozning topqani tariqqa ketadi.

Muridning topqani eshong'a ketadi.

Eshonning topqani sakkizta xotung'a ketadi.

Xotunlarning topqanlari issiq-sovuqchi domlag'a ketadi.

Boybachchaning topqani "Turkvino"[1] bilan barishnaxonlarg'a ketadi.

Yoshlarning topqanlari upaelik bilan o'sma-surmalarg'a ketadi.

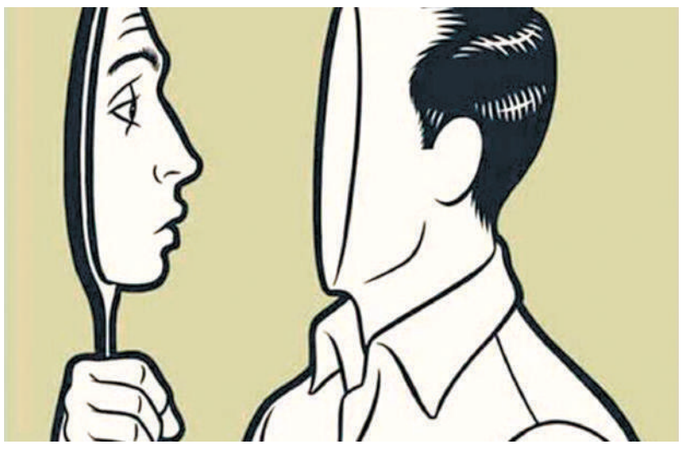

Eski shahar ispolqo'mining topqani har xil yuqori shefstvolarg'a ketadi.

Baladiya bo'limining topqani xizmatchilarning maoshig'a ketadi.

Vaqf sho'basining[2] topqani idorasini bejash uchun qip-qizil gilamlarg'a ketadi.

Otning topqani eshakka ketadi.

Bo'rining topqani tulkig'a ketadi.

"Mushtum"ning topqani turkistonliklarning tumshug'ig'a ketadi.

Ushbularni o'qug'an kishining dami-dambalig'a[3] ketadi!

Bizning topqanimiz achchiq-tiziqqa ketadi! – deb, Mulla Julqunboy yozdilar.

"Mushtum": *yozganlaringizning hammasi ham havoga ketadur! – deb biz ham muhrimizni bosdiq.*

"Mushtum" jurnali,
1923-yil, 3-son.

[1] ***"Turkvino"*** *– o'sha paytda "Turkvino" nomli Turkiston davlat tresti boshqarmasi turli xil vino ichimliklari chiqargan.*
[2] ***Vaqf sho'basi*** *– vaqf yerlar inqilobdan so'ng maorif ixtiyoriga berilib, daromadi maktab va maorif ehtiyojlariga sarflangan.*
[3] ***Dambal –*** *ishton*

XOTIRA AZIZ

(Davomi. Boshlanishi o'tgan sonlarda).

Yodgorov Usmon – 1903-yili Qo'qon shahrida tug'ilgan. Ijtimoiy kelib chiqishini yashirgani uchun partiyadan o'chirilgan. "Milliy ittihod" aksilinqilobiy tashkiloti rahbariyati bilan aloqada bo'lgan. Hibsga olingan paytda "Stalin yo'li" gazetasi tahririyatida kotiblik qilgan. Sovet hokimiyatiga qarshi dushmanlik munosabatida bo'lib, aksilinqilobiy guruh yig'inlarida ishtirok etgani, mag'lubiyatchilik mazmunidagi she'rlarni tarqatgani, xalq dushmanlarini maqtagani uchun O'zSSR Jinoyat kodeksining 66-modda 1-bandi, 67-moddasi bilan 10 yil qamoq jazosiga hukm etilgan.

QATAG'ON QURBONLARI

Zokiriy Majid – 1897-yili Samarqand shahrida tug'ilgan. "Milliy ittihod" aksilinqilobiy tashkilotining faol a'zosi sifatida, "O'n sakkizlar guruhi"da qatnashgani uchun 1934-yili VKP(b) safidan chiqarilgan. Qamoqqa olingan paytda Urgut rayoni maorif bo'limi boshlig'i bo'lgan. Aksilinqilobiy targ'ibot olib borganlikda, troskiychilarning otilishiga hamdardlik bildirganlikda ayblanib, shaxsiy mulklari musodara qilinib, O'zSSR NKVD Samarqand bo'limining 1256-sonli ayblov ishi bo'yicha otuvga hukm qilingan.

Bobojonov Isrofil – 1884-yili Tojikiston SSR Panjikent shahrida tug'ilgan. O'zSSR Ichki Ishlar Xalq komissarligi Samarqand bo'limining 5764-sonli ishi bo'yicha aybdor deb topilgan. Sobiq quloq, "Ittihodi Sharq" aksilinqilobiy tashkilotining sobiq a'zosi. Qamoqqa olinganida aniq mashg'uloti bo'lmagan. Tizimli ravishda aksilinqilobiy targ'ibot olib borganlikda ayblanib, 10 yil mehnat-tuzatuv lageriga hukm etilgan.

Rahmonqulov Hazratqul – 1889-yili Jomboy rayoni Jomboy qishlog'ida tug'ilgan. Aksilinqilobiy "Milliy ittihod"ning Samarqanddagi tashkilotchisi, rahbari O'rinxo'jayevning yaqin do'sti bo'lgan. O'zSSR IIXK Samarqand bo'limining 1417-sonli ishi bo'yicha ayblangan. Millatchilik targ'ibotini olib borganlikda, milliy adovatni kuchaytirganlikda ayblanib, 8 yil mehnat-tuzatuv lageriga hukm etilgan.

Muhammedov Muxtorxon – 1899-yili Qo'qon shahrida tug'ilgan. "Milliy ittihod"ning a'zosi. 1930-yili aksilinqilobiy faoliyati uchun 3 yil qamoqqa hukm etilgan, hibsga olingan paytda o'qituvchi bo'lgan. O'zSSR IIXK Qo'qon shahar bo'limining 1749-sonli ishi bo'yicha ayblanib, O'zSSR Jinoyat kodeksining 66-moddasi 1-bandi bilan 10 yil mehnat-tuzatuv lageriga hukm qilingan.

Abdulla Rahmatzoda – 1901-yili Qo'qon shahrida tug'ilgan. 1930-yili aksilinqilobiy faoliyati uchun 5 yil qamoq jazosiga hukm etilgan. VKP(b) safidan chiqarilgan. "Milliy ittihod"ning a'zosi. Hibsga olingan paytda aniq mashg'uloti bo'lmagan. Millatchilik targ'iboti olib borganlikda, "Talabalar jamiyati" nomli aksilinqilobiy jamiyat tashkilotchisi va rahbari bo'lganlikda ayblanib, O'zSSR IIXK Qo'qon shahar bo'limining 241/1747-sonli ishi bo'yicha otuvga hukm etilgan.

Muhammadiyev G'afurjon – 1886-yili Andijon shahrida tug'ilgan. Qo'qon shahar volost boshqaruvchisi, "Milliy ittihod" tashkiloti a'zosi. Qamoqqa olingan paytda Rayonlararo himoyachilar kollegiyasi a'zosi bo'lgan. Muxtor hukumat davrida Sovet hokimiyatiga qarshi bosmachilar bilan birgalikda kurashgan, millatchilik targ'ibotini olib borgan, degan ayblov bilan 8 yil muddatga qamoq jazosiga hukm etilgan.

Akramxonov G'ulomxon – 1887-yili Namangan shahrida tug'ilgan. "Milliy ittihod" aksilinqilobiy tashkiloti a'zosi. 1918-yili bosmachilik faoliyati uchun 3 yil qamoq jazosiga hukm etilgan va VKP(b)dan o'chirilgan. Unga aholi orasida doimiy ravishda millatchilik targ'ibotini olib borgan, partiya va hukumat rahbarlarini obro'sizlantirgan, ruslar zulmidan ozod bo'lish uchun Sharq xalqlarini yagona milliy tashkilotga birlashtirishga chaqirgan, degan ayblar qo'yilib, otuvga hukm qilingan.

Muhammadjonov Abdusalom Boybachcha – 1878-yili Qo'qon shahrida tug'ilgan. Sobiq quloq, qamoqqa olingan paytda aniq mashg'uloti bo'lmagan. Unga "Sho'royi Islom" aksilinqilobiy tashkiloti hay'ati a'zosi, Qo'qon muxtor hukumati harbiy ministri yordamchisi bo'lgan, Qo'qonda qo'zg'olon tashkil etishda faollik ko'rsatgan, degan ayblovlar qo'yilgan.

Muhammadjonov Muhammad Amin – 1894-yili Qo'qon shahrida tug'ilgan. "Milliy ittihod" a'zosi. Qamoqqa olingan vaqtda O'zbekiston oziq-ovqat savdo inspektori bo'lgan. U bosmachilar to'dalarini tashkil etishda faol ishtirok etganlikda, 1920-yili bolsheviklarga qarshi kurashga chaqirganlikda ayblangan.

No'monov Jalol – 1893-yili Namangan shahrida tug'ilgan. 1927-yili aksilinqilobiy faoliyati uchun 5 yil va 1935-yil 1 yil qamoq jazosiga hukm etilgan. Hibsga olingan paytda konserva zavodida ishlagan. Unga "Milliy ittihod" a'zosi, doimiy ravishda aholi orasida aksilinqilobiy, mag'lubiyatchilik targ'ibotini olib borgan, bosmachilar to'dalariga xayrixohlik bildirgan, degan ayblovlar qo'yilgan.

Rustambek SHAMSUTDINOV,
tarix fanlari doktori,
professor,
Nigoraxon AKBAROVA,
ilmiy xodim

(Davomi kelgusi sonda).

TARMOQLARDA NIMA GAP?

Ular rost so‘zlashga intilmoqda

Mana, O‘zbekistonning bugungi yosh futbolchilari mamlakat tarixida birinchi marta jahon arenalarida o‘ynay olishini isbotladilar! Balki, oldingi o‘yinchilar bularga havas qilayotgandir. Yoki “Biz ham yomon o‘ynamasdik, bularga nasib etdi-da”, deyisharmikin? Xuddi shunday! Bularga nasib etdi, uloq yoshlarda ketdi.

Ochig‘i, men doim yosh avlodni kuzatib kelaman. Albatta, tadqiq qilish darajasida emas, shunchaki hozirgi yoshlarning fikrlashiga qiziqaman. Yaqin-yaqinlargacha diqqatimni tortganlari deyarli bo‘lmagan. Faqat biznes yo boshqa sohalarni aytmayapman, ijtimoiy sohalarni nazarda tutyapman.

Ongimiz moddiylashgan bozor mezonlariga moslashgan bo‘lsa kerak. Negaki, mustaqillikning ilk davridayoq 70-80-yillarda tug‘ilgan avlod bozor, ko‘cha-biznes, pul bilan tanglayi ko‘tarildi. Yaxshiyam mustaqillikdan keyin tug‘ilganlar davrida media rivojlandi va ular texnologiyalarning, keyinroq tug‘ilgan avlod esa bilimning qadriga yeta boshladi.

Poytaxtdan ko‘chib, 2000-yildan buyon boshqa shaharda ishlay boshlar ekanman, mutolaaga yanada qattiqroq berildim. O‘sha paytlar bir samarqandlik domla Moskvadan olib kelgan amerikalik muallif Rendi Geyjning kitobini harislik bilan o‘qib chiqdim, deyarli hammasini daftarimga ko‘chirib oldim. Men uchun yangi gaplar edi...

N.Kozlovning “Философские сказки” kitobini internetdan yuklab olib, qayta-qayta o‘qidim. Bu kitoblar fikrlashimni o‘zgartirardi.

Bilasizmi, biz sharqona an’anaviy tafakkur tarzidan sovetcha fikrlashga o‘tgan va shunda qotib qolgan avlod ekanmiz. Shuncha yashab, fan nomzodi bo‘lib ham-a? Ha!

Sofi Lorenning kitobidagi “Работа – отдых” degan iborani ancha paytgacha shunday bo‘lishi mumkinmi, deb hazm qilolmay yurganman. Axir, biz bir umr qiynalib, ozib-to‘zib orzulariga yetamiz degan o‘yni me’yor deb bilardik.

Rendi Geyjning kitobida yozilgan qoidalar-chi? “Hech narsa yig‘mang, berib yuboring, yangisini oling, aylantirish kerak. Hamma narsani, hatto energiyani yangisiga almashtiraverish kerak, modellar, fasonlar, moda o‘zgaradi...” Yo‘g‘-e, qanaqasiga, olgan mulkimizni-ya? O‘lay deb olgan kompyuterni yangilash... “Boylarga yana berilaveradi, kambag‘aldan bori ham tortib olinadi...” Nahotki, qani adolat? Ha, janoblar, biz kapitalistik tizimga kirib kelyapmiz. To‘rvangizni yig‘ishtiring!

Shunga ko‘ra ong, fikr ham o‘zgarishi kerak. Istasak-istamasak... Biz o‘sha paytlar xuddi feodal asrlardagi kabi kanonik deb bilardik san’atni, adabiyotni... Nikolay Kozlov Moskvaga gastrolga kelgan Xitoy balerinalari baletini tomosha qilib o‘tirarkan, san’at saviyasining yuksakligi bir yoqda qolib, o‘zgacha fikrlagani-chi? “Balerinalar rosa maza qilishdi-yu, uch soat bir joyda o‘tirib mening “ketim” og‘rib ketdi”, emish. Sovetlar poytaxti Moskvada yuz minglab adadda bosilib chiqqan kitobda shunaqa yozilsa-ya...

Ha, poytaxtdagi ruslar “sovetcha shinel”larni tezroq uloqtirishdi. “Inson o‘zi uchun yashash vaqti keldi!” deyishdi. Yana nimamish, “endi uyni bezab ichiga kirib o‘tirib olish yo‘q, uyni qalbga ko‘chirib chet ellarda yaxshi hayot va valyuta izlash uchun ketish kerak”.

Ammo 2000-yillardagi ancha yopiq mamlakatimizda hali biz uy qurmoq va eskicha yashamoq bilan ovora edik. Mening ichimda esa g‘alayonlar... Shunga ko‘ra talabalarga aytardim: “Hayotingiz kodlarini o‘zgartiring, doira ichida aylanib qolmang, yotoqxona – o‘qish, yotoqxona – o‘qish... ertaga esa – uy – ish, uy – ish. Hayotingizni spiral tarziga o‘tkazing. Yuksaling, hayotning keyingi aylanasida navbatdagi ulkan maqsadlarga erishing, doimo o‘zgaring... Agar birortangiz o‘zini o‘zgartira olsa, hatto bir kishi bo‘lsayam, men domlalik burchini bajargan bo‘lardim. Har kuni o‘zgaring, gurunglarni to‘xtating, shu menga kerakmi, deng. Kerakli kitobni, kursni, hunarni tanlang. Kelinglar, o‘zgaraylik...”

Talabalarimdan biri shunday deb qoldi: “O‘ylab ko‘rsam, kunlarim bir xil o‘tarkan, darsdan kelamiz, qizlar bilan gurung, g‘iybat qilamiz, aylanamiz, shu... Har kun shunday, sinov, nazoratlarni amallab topshiramiz, tumanga uyga borib kelamiz va yana o‘sha ahvol. Men so‘zlaringizdan ta’sirlanib, o‘zimni o‘zgartirishga chog‘landim. Gurung-hangomalarni yig‘ishtirdim, kurslarga yozildim, badiiy kitoblar o‘qiy boshladim. Qat’iy reja tuzdim. Qizlarning, ho, o‘zgarish zo‘r-u, deganiga parvo qilmasdim. Ammo o‘n kun bo‘lmay yangi tartibdan qattiq charchadim. Biroz o‘zimni bo‘sh qo‘yishga qaror qildim. Suhbatlariga qo‘shilay desam, qiziqmas, kerak-siz gap-so‘zlar ekanini, men endi mutlaqo avvalgidek yashay olmasligimni angladim”. Keyinchalik o‘sha sobiq talabamni ko‘rib qoldim. Ilmiy ishi chet el bilan bog‘liq ekan. Oq yo‘l, azizam!

O‘zim ham o‘zgarishga harakat qilardim. Doimo xuddi Toshkentdagilardan orqada qolib ketgandek, tinmay o‘qirdim. Va baribir qaytaman deb niyat qilardim. Kitob javonimga “Mashaqqatlar bilan yulduzlar sari” deb yozib qo‘ygandim. “Nega mashaqqat bilan?” – eskicha fikrlash! Yaxshi hayotda sevib ishlash bilan, de. Qachon o‘zgarasan, ey Sharq?!

Ammo baribir inson o‘zligini anglashi kerak! Agar o‘zimiz o‘zligimizni anglasak, millat o‘zligini anglaydi, milliy o‘zlik anglansa, mustaqilligimiz metindek bo‘ladi, 10-15 yildan so‘ng bu anglanish vujudimizga singib, tomirimizda qon bo‘lib oqa boshlaydi, deb ma’ruza o‘qirdim u paytlar...

Bo‘lmadi... bir necha urinishdan so‘ng qaytdim poytaxtga – oilamni ikki bo‘lib (dastlab), yosh bolalarim bilan sudralib, deganday! Ammo yangi hayotga ishonch kuchli edi. U yoqda adabiyotmas, tarix va boshqa ijtimoiy fanlardan dars beraverib ancha “o‘sgandim”. O‘zimcha. Ammo yana hammasini “nol”dan boshlash, yangi qurgan uyimni “qalbga joylab” “spiralning keyingi aylanasi”ga o‘tish...

Toshkentga kelsam, men izlagan Toshkent yo‘q. Fayz ketgan. Men ishlab yig‘lab xayrlashib ketgan O‘zR FASHI rahbari o‘zgargan, qayta isloh arafasida... U yerdagi ulug‘ ustozlar “u yoqqa” ketishgan, bu dunyodagilari esa... Hamma tanishlar tirikchilik deb 2-3 joyda ishlab chopgan... Qanaqa “o‘zlikni anglash”, qanaqa “tafakkurni yangilash”... It egasini tanimaydi go‘yo... Qani adabiy davralar, ilmiy suhbatlar? “Vaqt yo‘q-da”.

“O‘zlikning bekatlari” she’riy kitobimni chop ettirdim, keyinroq “Tan yurti”ni. Shu...

Urinardim, oliy dargohda adabiyotdan emas, ijtimoiy fanlardan dars berganim, bahonada yangi bilimlarni o‘zlashtirganim (diplomga ham o‘qib olgandim) foyda berib, ilmim oila yuritish, bola tarbiyasida katta yordam qilardi. Yaqin-yaqinlargacha psixologlarning chiqishlarini ruscha “vidik”larda ko‘rardim. Ammo jamiyat o‘zgargan, biroq yuksalmagan, sharafga intilmasdi. Ammo... Istab intilganim, Vatanni, qora ko‘z talabalarimni tashlab bir ilmiy muhitga kira olmadim. Xo‘sh, xatom nimada edi?

Men, singlimning so‘zicha “kitobga kirib ketib” hayotni, odamlarni bilmagan ekanman. Va haqiqatdanam shunday edi. Jamiyatning xatosi-chi? Qalbga mustaqil vatan tushunchasi singdi, ammo vatan...

Yoshlarga kelsak...Bir kuni qarasam, “oynada – nur”. Hozirgi yoshlar yangicha fikrlayapti. Dastlab...

Ha, davr o‘zgardi, yoshlar bor bilimlarni yangicha matematik modellarga solib qayta o‘zlashtiryapti, yangicha baholashyapti. Bu – tabiiy axir, deb o‘ylardim. Yo‘q, ularni yetarlicha baholamasdim. Keyingi paytda ruslardan o‘rganganim, chet el yoshlari fikriga xos “самооценка”, “саморазвитие”, “emotsional-ruhiy tarbiya”, “psixologik yordam” kabilar yaqin besh-o‘n yillardan beri o‘zbek yosh yigit-qizlari hayotiga kirib kelib ancha o‘sgan, ijtimoiy tarmoqlarning vositachiligi esa katta edi.

Va nuqul “mafkurani boshiga quyish kerak” degan qolip ish bermay, yoshlarning o‘zi til o‘rganish yo‘li bilan, ayrimlari chet ellarda o‘qishi kabi omillar ilmli barkamol yoshlarni ulg‘aytirdi. E’tirof etish kerak – bunda xususiy o‘quv markazlarining roli katta!!!

Baribir zamondan orqada qoldim. Agar Samarqanddagi men qadriga yetmagan oliy dargohda ishlayverganimda, balki bu qadar o‘ksimasmidim.

Ammo internet orqali o‘z-o‘zini rivojlantirayotgan yoshlarimiz ko‘ngillarimizga umid uchqunlari olib kiradi. Ular nafaqat tarixni va olamni qayta o‘rganishmoqda, chuqurroq o‘ylab qaralganda, eski avlod ko‘tarmagan masalalarni o‘rtaga tashlamoqda, ochiq va rost so‘zlashga intilmoqda.

Mening aziz tengdoshlarim, biz yana ozginadan keyin aaancha orqada qolib ketishimiz mumkin. Mamlakatimiz ahli dunyoqarash masalasida turli toifalarda, afsuski. Dunyoqarash va g‘oyalar ichki atom kabi qaltisdir. Hozirgi tushunchamiz bor paytda yoshlarni qo‘llaylik, ularning erkinlikka va ochiqlikka intilgan tafakkur tarzini to‘g‘ri qabul qilaylik va kelajakka ishonch bilan boqib, xuddi futbolchilarimizga dunyoviy g‘alaba olib kelishiga umid bildirganimiz singari duolar bilan yoshlarni olqishlaylik!

Gulshan RAHIM,
filologiya fanlari nomzodi
Facebook

ZARDA

SEMIRIB KETAYOTGAN QO‘YLAR

yoxud qo‘shug‘im qo‘shuq, tamog‘im teshuk

Hay, qalaysan, Landavur? “Jadid”ni o‘qub turubsanmu? Tunov kun de, Matqovulning takyaxonasida birovi aytdiki, sani suratingni gazetning orqa sahifasinda urub chiqibdir, dedi. Kapalagim uchib ketubdur! Julqunboy zamonasidan ma’lumdurki, gazetning orqa sahifasinda surating chiqsa, rasvo bo‘ldim deyaver! Yo, vallohu a’lam! Bir kun o‘tti, ikki kun o‘tti... bir hafta ham o‘tti... manga hech kim hech narsa demadi, qutulib qoldim! Mushugim ham oftobshuvoqda yotubdur, birov “pisht” deb aytmag‘on! Va yokim emdi gazetga uradurmu, portalga soladurmu – parvoyi falakmikan? Undoqchangi bo‘lsa, har kuni qiyshaygan suratim urilsa ham na parvoyim bor, Shukur mo‘ylovning bir otim nosvoyichalik manga kayf bermaydur!

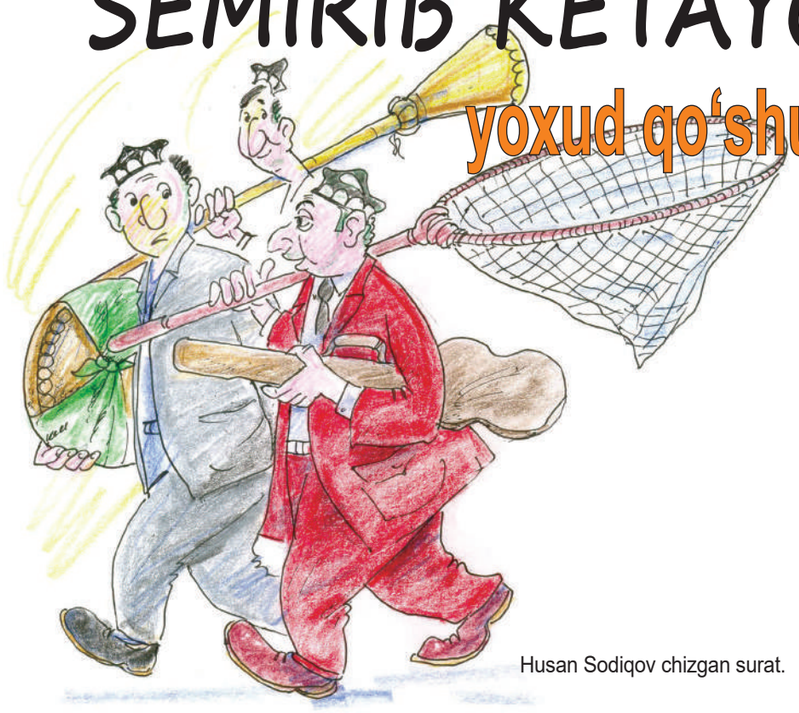

Husan Sodiqov chizgan surat.

Hay, emdi xotirang faromush aylamagan bo‘lsa, manim barmog‘im bosilgan xat birla gazetda urib chiqilg‘on talay tanqid qiling‘onlar o‘zlarini yo gazet o‘qug‘onidan va yokim o‘qumag‘onidan yo‘qotib qo‘ymoqdalar. Ya’nikim, xususiy telekanallardagi reklomlarni urib chiqdukmi? Urib chiqduk! Seriallar deganining ham po‘stagini qoqdukmi? Qoqduk! Mani nervimni o‘ynatib, kayfimni chiqaroturg‘on narsa shulki, vallomatlar yana o‘sha holi vasvasinda davom qiladur, parvo etmaydur! Va yokim manim so‘zumning kuchini nosvoyimning kayfi kesdumukin va yokim alarning terisi qo‘ng‘ir ayuqning terisidek qalinlashib ketdumikan va yokim boshqa biron sababi bordurmikan?

Hay, o‘tgan zamon mashoyixlaridan birovi: “qo‘shug‘im qo‘shuq, tamog‘im teshuk, bir burda non bersang, aytaman qo‘shuq”, debtur. Buning ma’nisini bilurmusan, Landavur? Avval zamonlarda mashshoqlar yelkasinda xaltasini ortmoqlab, qay mo‘ridan tutun ko‘rinsa, o‘shal tomon chopib, to‘y-po‘yga yo‘luqsa, tilla topgan gadoydek suyunushib, raqs tushib ketishganidan xabaring bormidur? Naga shunday bo‘lgan? Va yokim bir shaparak va yokim bir hovuch mayiz-turshak va yokim tanburiga bog‘lab ketilgan bir tutam mato uchun! Naga deganda, mashshoqning topganida xayr-baraka bo‘lmagan. Naga? Naga deganda, ba’zi birovining dahanidan to‘kilgan gap-so‘zda tuturiq bo‘lmagan. Pul desa o‘zini tomdan otib emaklab ketgonlari ham bormidur deb so‘raysanmu, Landovur? Uni man bilmadim, bilgichlar bo‘lsa aytsun, kegin man mulohaza aylay.

Hay, tunov kun Matqovulning takyaxonasida virdi zabon qilinubdurki, bu zamona mashshoq-u ashulakashlarining aqchasi ko‘payib, bosar-tusarini bilmay, bir-birining ustiga ot solib, g‘alva-g‘ishavani boshlab yuborayotg‘anlari boshqalarni hayron qoldirmoqdaykan. Ko‘pchilik ularning g‘alva-g‘ishavasi quloqlariga urilsa, bala-baqralarimizning tarbiyasi buzilmasun deb antenna olmaydurg‘on tog‘-u toshlarga ko‘chib ketishmoqdaykan. Ammo bu odamlarning o‘ziga ham hayronsan, biladur, bilib turib nomaqbul ish qiladur – axir, alarning ustidan pul sochib, bardor-bardor qilg‘on o‘zlari-ku? Semuzlikni qo‘y ko‘taradi deganlaridek, oqbilak mashshoqlarda kuch qaydaki, buni ko‘tarsa?

Bayt:

Vo darig‘, tortib to‘qim,
san’atni biznes qildilo,
Ustig‘a irg‘ib minib,
holini ... qildilo!

Hay, aytubdurlarki, pul-u meros-u boylik kibi nimarsalar ortida shayton uy quradur ermish. Qutquga soladur ermish! Shu boisidan, o‘tmish zamonlarda ham qozi-yu quzzotlar meros-u boylig-u pul mojarolarini hisob qila-qila, muhosib bo‘lmishlar ermish va shul bahonai sababdan riyoziyot ilm-u amallarini taraqqiy ettirib yubormushlar ermish.

Hay, undoqchangi qozi-yu quzzotlar-u mahalla-kuyda Toshpo‘lod tog‘o kibi mardi maydonlar qaydaki, bundoqchangi avboshlarning tanobini tortib qo‘ysalar! Urug‘-qayosh, zardalik tag‘o, pardalik ammalar qaydaki, uydan chiqarmay, qamab koyisalar! Aytsalarki, ho-oy bachalar, bu ne qilg‘ulik, qo‘ling bir qaro mehnat bilan qavarmay, ko‘zing bir zahmat bilan xiralashmay shu el-u yurtning topganini to‘y-hashamlarda misli ko‘zboylog‘ich jaraq-jaraq yulib-yulqub yotibsanmu, emdi alarni ham hurmatu izzatini joyiga qo‘y-da, bachchag‘ar, deydirg‘on!

Hay, bunda el-u yurtda ne ayb deydursanmu, Landavur? El-u yurt ham kimni e’zozlashni bilsa, tomog‘im teshuk deydurg‘onlarga ro‘ju qo‘ymasa, alarning ustiga sochadurg‘on, telpagi-yu do‘ppisi ostiga qistiradurg‘on do‘llarlarini ko‘zlarini mo‘ltiratib turg‘on bola-chaqalariga yedirsa, egni yangi kiyim ko‘rmag‘on ahli ayolini kiydursa, ortganiga Julqunboy tag‘olar kitoblarini sotub olib o‘qitsa, jadid amakilar ishini takrorlab, maktablar ochsa, asakasi ketadimi? O‘zi asakalik emasmudursan, ranging paxtadek oqarub, peshonang terchillaydur?

Hay, man sanga aytsam, Matqovulning takyaxonasidan ham fayz-u baraka ko‘tarilubdur. Avvalgi mard-u muhon gap-so‘zlardan urvoq ham qolmabdur. Jag‘i kalushdek ochilg‘on xotunlar kibi g‘iybat bisyorlashubdur. Kimning pushti kamaridan kim to‘ralgan-u ul qaysi zan-u diloromidan-u, kimning inisi kim-u, kimning otasi kimdur-u, onasi qaydadur? Evoh, Toshpo‘lod tajang kimning tag‘osi erdi? San shu dodumni girdig‘um xeshing Ne’mat mirshabga mani nomimdan shundoq-shundoq arz-u hol aylab bermaydurmisan? Nima, yozub barmoq bosmasam, mirshabning qilichi qinida zang bog‘lasa ham kipruk qoqmaydurmu? Unda man kettum, man unda “Jadid”dan o‘zga arz-u hol etadurg‘on maskan topolmasman!

Topolmasman-a, topolmasman...

OVSAR

Jadid
adabiy, ilmiy-ma’rifiy va ijtimoiy haftalik gazeta

Muassislar:

O‘ZBEKISTON YOZUVCHILAR UYUSHMASI

RESPUBLIKA MA’NAVIYAT VA MA’RIFAT MARKAZI

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI FANLAR AKADEMIYASI

MILLIY MASS-MEDIANI QO‘LLAB-QUVVATLASH VA RIVOJLANTIRISH JAMOAT FONDI

“SHAHIDLAR XOTIRASI” JAMOAT FONDI

Bosh muharrir:
Iqbol Mirzo

Bosh muharrirning birinchi o‘rinbosari:
Humoyun Akbarov

Navbatchi muharrir:
Muhayyo Pirnafasova

Sahifalovchi:
Erkin Yodgorov
Nigora Tosheva

Tahririyatga yuborilgan maqolalar muallifga qaytarilmaydi va ular yuzasidan izoh berilmaydi.

Gazeta 2023-yil 26-dekabrda O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 195115 raqam bilan ro‘yxatga olingan.
Kirill yozuvidagi adadi – 6291
Lotin yozuvidagi adadi – 11962
Media kuzatuvchilar – 9656
Buyurtma: G – 540.
Hajmi: 4 bosma taboq, A2.
Nashr ko‘rsatkichi – 222.
Tashkilotlar uchun – 223.
1 2 3 4 5 6

Manzilimiz:
Toshkent shahri,
Shayxontohur tumani,
Navoiy ko‘chasi, 69-uy
Telefonlar:
Qabulxona: (71) 203-24-20
Devonxona: (97) 745-03-69
jadidgzt@mail.ru (71) 203-24-17
Jadid_gazetasi@exat.uz

“Sharq” nashriyot-matbaa aksiyadorlik kompaniyasi bosmaxonasi.
Bosmaxona manzili:
Toshkent shahri,
Buyuk Turon ko‘chasi, 41-uy.

Bosishga topshirish vaqti: 21:00
Bosishga topshirildi: 20:10
Sotuvda narxi erkin.